

RIIGIKOGU

3. istungjärk **Protokoll nr. 57 (18).**

1921. a.

Sisu: 1. Riigi 1921 a. eelarwe II lug. (põllutöoministeerium).

Riigikogu koosolek 26. juulil 1921. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 67 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: sõjaminister **J. Soots**, põllutöominister **B. Rostfeldt**, põllutöoministri abi **J. Raamot**.

Koosolek algab kell 5,15 min.

Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on koosolijatel teada. Läänud koosolekul jäi pooleli põllutöoministeerium eelarwe arutamine. Sõna on komisjoni aruandjal.

Riigi 1921. a. Rahaasjanduse eelarwe II lug. komisjoni aruandja J. Zimmermann: Eelarwekomisjoni poolt arutati läbi kaks soowiawaldust põllutöoministeeriumi alal. Kannan need soowiawaldused Riigikogule wastuwõtmiseks ette:

1. „Riigikogu awaldab soowi, et põllutöoministeerium kõige lähemal ajal wälja töötaks kindla korralduse, mille järele riigi hooned kasutada antakse.“

2. „Riigikogu awaldab soowi, et Wabariigi Walitsus wälja töötaks kindla kawa, kuidas asunikudele pikaajalist laenu anda.“

T. h. Pool (töer.): Lugupeetud rahwasadikud! Siseministeeriumi eelarwe kõrwal on põllutöoministeeriumi eelarwe see, mis kõige rohkem arwustust on leidnud nii parlamendis, kui ka wäljaspool parlamenti. See on ka arusaadaw, sest põllutöoministeeriumi tegewus puudutab alasid, mis kõige lähemalt laiemate rahwakihtide eluliste huwidega seotud on. Kui ma põllutöoministeeriumi eelarwe puhul sõna wotan, siis mitte selleks, et kuritarwitusi ja wäärnäh-tusi paljastada, waid selleks, et lühidalt

ära märkida neid sihtjooni, mis tarwilikud oleksid ministeeriumi tulewase eelarwe kokkuseadmisel ja, teiseks, et ministeeriumi korraldust lähemalt waadelda.

Põllutöoministeeriumi kokkuseades on, wõrreldes minewaaastast eelarwet tänawuse eelarwega, teataw koondus läbi wiidud. Nii on terwe rida peawalitsusi ära kaotatud, mis ka ministeeriumi eelarwes awaldust leiab. Kuid ma arwan siiski, et tulewikus tuleks weelgi tööd koomale tõmata. Praegu on ministeeriumis kaks osakonda, statistika osakond ja maamõodu ja hindamise osakond, kus muudatusi tuleb läbi wiia. Statistika osakonnast tehti juttu juba statistika keskasutuse loomise puhul. Arwamised läksid siis lahku. Ühelt poolt arwati, et statistika keskasutus peaks wähem töötama ja üksikute ministeeriumide statistika osakondi tuleks suurendada. Teiselt poolt oldi aga wastupidisel seisukohal. Ma arwan, et see tee, millele selles asjas praegu on asutud, õige on. Siin jäeti teinekord tähendamata, et statistika keskasutust luues, ei hoita kulusid kokku mitte ainult üksikute ministeeriumide juures, waid ka maakondades, sest praegu töötab peaaegu iga maakonnawalitsuse juures statistika osakond wõi sellele wastaw asutus. Statistika keskasutuse loomisega jääks ministeeriumi juure ainult jooksew kirjawahetus ja asjaajamine. Üksikute statistika osakondade ülewaltpidamine oleks praegu asjata. Palju otstarbekohasem oleks statistikerisid koondada wastawate peawalitsuste juure, kus kõige rohkem statistikat tarwis, nimelt maakorralduse ja põllumajanduse peawalitsuse juure. Selle korralduse läbi wõiks saada palju reaalsemaid statistilisi andmeid, kui ka tõsta statistika alal töötawate isikute töowiljakust. Praegu asub statistika osakond eraldi ja temal on teadmata, missuguseid andmeid üks ehk teine peawalitsus tarwitab. Statistika koondamisega üksikute peawalitsuste juure wõiks osa kulusid kokku hoida. Teine osakond, mis ka muudatusi nõuab, on maamõodu ja hindamise osakond. Siin tuleks kontakt luua rahaministeeriumi katastri osakonnaga. Oleks otstarbekohane, kui

kataster koondatakse täiesti põllutöoministeeriumi juure, kuna rahaministeeriumi juure ainult katastri osakonna üks osa — maksuamet jääb. Maksuamet võiks neid andmeid, mida põllutöoministeerium kogub, tarvitada. Sellega võiks jällegi saawatada seda, et paralleel ametnikud ära kaotatud saaksid, sest hindamise osakond on niihästi rahaministeeriumi, kui ka põllutöoministeeriumi juures. Niisama tarvitab ka põllutöoministeerium neid andmeid.

Üle minnes üksikute peawalitsuste tegewuse juure, tuleb kõige pealt peatada maakorralduse peawalitsuse juures, kui kõige tähtsama ja kõige elulisema juures. Seda peawalitsust on iseäranis palju arwustatud. Tuleb märkida seda asjaolu, et ei ole mitte sedawõrd arwustajad peatanud üksikute isikute ja asutuste juures, kuiwõrd on arwustatud üleüldist maakorralduse poliitikat. Peamõtte nendes arwustustes on see olnud, kuidas ja missuguses tempos maareformi teostada, mis maakorralduse peawalitsuse peaülesandeks on. Siin wõib konstateerida seda asjaolu, et äärmiselt pahemalt poolt, kui ka paremalt poolt on tegelikult ühesugustele otsustele jõutud, nimelt et maareformi teostamist tuleb pikendada. Pahempoolsed ei ütle seda teatawatel põhjustel mitte otsekohe wälja, kuid tegelikult sihib nende tegewus selle peale, et mõisaid alles jätta, nimelt sellepärast, et reform nende põhimõtetega ja sihtidega kokku ei käi, sest et maareform kodanlise kihi loomiseks kaasa aitab, kuna teiselt poolt mõisade alalhoidmisega võimalus on seda rahulolematust alal hoida, mida nad omale kasulikuks peawad. Paremtalt poolt on nüüd küll teatawas mõttes need wäited ära kadunud, mida alguses maareformi wastu ette toodi, nimelt, et meil puududa maatahtjad. Tegelikult on selgunud, et meil mitte maatahtjatest ei ole puudu, waid maast on puudu. Niisama on ära kadunud ka nälja organiseerimise jutud, kui ka maade söötijäämisest, millega alguses hirmutati. Tegelik elu on näidanud, et ka need wäited põhjendatud küllalt ei ole. Küll toonitatakse ikkagi aga weel neid majanduslisi raskusi, mida maareform kaasa tuua. Muuseas juba üleüldisel eelarwe arutusel toodi sarnased wäited rahwasaadiku Stackelbergi poolt ette. Seda sama tähendas ka kindral Laidoner, tähendades, et maareform on sarnane asi, mis meie majanduslist jõukust wõi majanduslist arenemist takistab. Mulle paistab, et teatawal moodsul sellega rehkendab ka praegune põllutöoministeerium mõisade kasuta-

mise kawasid kokku seades. Sellepärast tahan ma kõige pealt wähe nende argumentide juures peatada, mida herra Stackelberg ette tõi, millega sagedasti tegelikult opereeritakse. Peaawaldusteks luges herra Stackelberg kaks nähtust, mis maauendus enesega kaasa tuua: esiteks wilja sissewedu ja teiseks, et sissetulekud riigi maadest, nagu see riigi eelarwes näha, on wäga wäikesed nende sissetulekutega wõrreldes, mida mõisad ennemalt andsid.

Mis puutub wilja sisseweosse, siis on seda õige sagedasti käsitatud. Kuid ma pean nüüd alguses tähendama, et senni puudub igasugune statistiline materjal selle kohta. Teiseks peab arwesse wõtma, et meil weeti wilja sisse juba enne sõda, mis on tingitud meie sennisest põllumajanduslisest organisatsioonist. Meie põllumajandus läks enne sõda terawilja kasvatuse pealt sihikindlalt karjakasvatuse peale üle, nii ütelda spetsialiseeris sel alal. Põhja-Eestis mängis tähtsat osa kartulikaswatus. Sellega käsikäes käis terawilja sisseostmine linnade tarwis. Kui suurel arwul see on sündinud ja kas teda praegu suuremal wõi vähemal arwul sisse weetakse, seda on raske ütelda. Teiseks peab selle peale tähelepanu juhtima, et need, kes produktsiooni langemist armastawad käsitada, et need alati seda ära unustawad, et meil praegu mitte loomulikkude oludega, waid täiesti erakorraliste oludega tegemist on. Kõigile on ju teada, et kunstsõnnikute sissewedu sõja kestes täiesti soigus oli; niisama on karjatoodangu wähenenud nimelt loomadele õlikookide puuduse tõttu. See kõik ei ole oma mõju awaldamata jätanud. Olen niisuguste majapidamiste kohta andmeid kokku wõtnud, millel maareformiga tegemist ei ole. Ma wõin konstateerida, et terawilja müügileminek, olgugi et majapidamine korras on, kolmweerand alla on langenud lihtsalt sel põhjusel, et sõja ajal produktsioon langes, sest et produktsiooni abinõud puudusid. Meil on selle nähtusega igalpool tegemist, muuseas näituseks tööstuse alagi. Sõda on oma mõju awaldanud, et meil tööstus kiratseb. Loomulik, et seesama olukord on ka põllutöö alal. Teiseks, kui tahetakse tõesti kindlaks teha, kas meil majanduslise tagurpidi minckuga wõi edenemisega tegemist on, siis ei saa wõtta ja wõrrelda praeguste asunikude produktsiooni ennesõjaaegsega, waid peab rehkendama sellega, missuguses seisukorras mõisad ilma tükeldamata oleks olnud. Ma arwan, kui nii küsimust käsitada, siis saaks meie hoopis teise pildi. Ei

saa ka wõrrelda praeguste asunikude majapidamisi olemasolewate suurpõllupidamisega sellepärast; et mõisade ülewõtmist hakati kõige wiltsamatest majapidamisest, mis täiesti ära laastatud olid ja kus inwentaar puudus; näituseks, olid Wõrumaal mõisad sõjawäest laastatud, niisama ka mujal maakondades. Alles on jäänud kõige paremad ja intensiivsemad majapidamised. Nii ei ole eelpooltoodud motiivid mõisade tükeldamise käigu pikendamise kohta mitte põhjendatud.

Teiseks wäiteks maareformi wastu toodi herra Stackelberg'i poolt ette mõisade sissetulekud. See põhjenes eelarwe peal. Tähendati selle peale, et mõisad enne 5½ miljoni kuldrubla maksid protsentideks, kuna praegune sissetulek riigi wõõrandatud maade pealt kõigest 500 miljoni marga peale ulatab, mis kuldrublaesse üle arwates, wälja teeb kolm ja pool kunni neli miljoni kuldrubla. Sellega näidati, et maareform majandusliselt halwawalt mõjub. Ma arwan ka siin on wale aluselt wälja mindud. Tuleb silmas pidada, et meil ei ole mitte fiskaalse maareformiga tegemist, waid et sel on hoopis teised ülesanded. Kui meie waatleme põllutöoministeriumi sissetulekuid, siis näeme, et praegused sissetuleku summad seisawad koos metsade sissetulekust ja rendi-summadest. Metsade sissetulekud on umbes 400 miljoni marka, see on umbes 2½ miljoni kuldrubla. Ma ei tunne sedawõrd metsaasjandust, et otsustada, kas see summa palju wõi wähe on wõrreldes ennesõjaaegsega. Tahaks ainult toonitada, et praeguse korra juures metsalaastamisi ei ole, waid metsaga käidakse wõrdlemisi ökonoomiliselt ümber. Suur wahe on teise ala juures, see on rentide juures. Selle sissetuleku suurus ripub sellest ära, et praegused rendid palju wäiksemad on kui waremalt olid. Andmete järel, mida oli kogutud ennesõjaaegsete teadete järele, olid rendid läbistikku 15-ne kunni 20-ne tiinuste maatükkide pealt — üle 3 rubla dessätiini pealt, praegu aga teewad needsamad summad dessätiini pealt umbes sada marka wälja, seega 3 kunni 4 korda wähem, wõrreldes ennesõjaaegsetega. Muidugi awaldub see sissetulekutes. Osalt mõjub selleks kaasa ka see asjaolu, et pooleaasta rent on arwatud kõigest 30 m. rukki puud. Tulewal aastal rukki punda hinna aluseks 150 m. wõttes, teeb rendisumma umbes 160 miljoni wälja. Teiseks tuleb meeles pidada seda, et ennem mõisad said õige suuri sissetulekuid talumaade müügist. Põhja-Eestis tegi see igaaastane summa

miljonid wälja, näituseks, — 1908. a. — 1.700.000 mrk., 1909. a. — 1.100.000 mk., 1910. a. — 3.100.000 mk., 1911. a. — 3.400.000 mk. jne. See oli ainult põhjapoolses osas. Loomulik, et sellepärast mõisade sissetulekud pidid suuremad olema, kui praegu. Sellel põhjal aga järeldusi teha, et meie maareform tagurpidi läheb, on minu arwates enneaegne. Just palju enam wõiks ühe suurpõllumehe sõnu, kes wäga nea põllumees on, meele tuletada, mis ta emawahelisel jutuaajamisel tähendas: „Meie suurmaapidamised ei oleks praegustes oludes suutnud püsima jääda. Nüüd aga sureme meie aega, sest wõime ütelda, et meile on wägiwallaga lõpp tehtud, õlgugi, et meie muidu loomulikku surma oleks pidanud surema.“ Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes, ei saa teist otsust teha, kui et need wäited, mida siin parlamendis on armastatud ette tuua, ja mis puutuwad ministeeriumi tulewaste kawade kokkuseadmisse, põhjendamatuks tulewad lugeda. Teiseks tuleb seda silmas pidada, et kuigi teataw hädadoht oleks, tuleb maareformi peale mitte ainult kui majanduslise waid ka kui poliitilise reformi peale waadata. Järjelikult tuleb wõidelda üksikute majandusliste pahedega mitte sel teel, et mõisade likwideerimist pikendatakse, waid sellega, et energilisemaid abinõusid tarwitusele wõetakse, mis aitawad asunikude produktiooni wõimalikult kiirelt endiste mõisade kultuuri produktiooni tasapinnale tõsta. On ju alati toonitatud, ja ma arwan, et ükski wastu ei waidle, et mõisade tükeldamine ainult üks aste maa-uenduse alal on ja sellega peab käsikäes käima agronoomiline ja majandusline abiandmine asunikudele. Just sellel alal tahaksin ma nüüd mõnesuguseid asjaolusid ära tähendada, mida, minu arwates, energilisemalt peaks ajama ja mille peale rohkem tähelpanu peaks pöörama, kui seda wast senni põllutöoministeriumi poolt on tehtud.

Esimene asjaolu, mida toonitama peab, on ehitusmaterjaali andmine asunikudele. Meie teame, et suur osa uuestirajatud talusid ilma hooneteta on. Seda arwesse wõttes on ehitusmaterjaali andmise tingimised ammu kokku seatud, on ka paberi peal wastawad komisjonid loodud, kes seda asja peaksid korraldama, kuid tegelikult on asi seisma jäänud. Kuid just siin, nende määruste tegelikkude ellu wiimise juures peab ministeerium energilisemaid samme astuma, kui seda on tehtud. Asja seisaku üheks põhjuseks on wast kahtlemata ka

hindade poliitika, mis materjaali andmisel silmas peeti. Nimelt on wiimase aja taksihinnad wõrdlemisi kõrged olnud, mis mõndagi ära on kohutanud. Siin loeb Tööerakond oma kohuseks soowiawaldusega esineda, et nendele asunikkuudele, kes isiklikult maad hariwad, kellel ühtki hoonet ei ole, wõimalikult samasuguste tingimistega ehitusmaterjaali antaks, kui seda Petserimaal nendele antakse, kelle majad sõiakes-tes ära on põlenud. Wastaw soowiawaldus antakse Riigikogule hiljem sisse. Kui see aga mõnel tingimisel ei peaks wastu wõetaw olema, siis peaks igatahes ehitusmaterjaali tasumist kuidagi nii korraldama, et ta asunikudel wastu wõetaw oleks. Kui tasumine, näituseks, 50 ehk 20 aasta jooksul sünnib, siis on praegu väga riskant laenata, sest et rahakurs selle aja jooksul suuresti wõib muutuda ja meie praegused taksihinnad wõiwad 10 aasta jooksul, meie rahakursi paranemisel, täiesti üle jõu käiwateks minna.

Teine küsimus, mis esimesega lähedalt seotud ja mis ka seisaku on sattunud, on asunikkuude kui ka endiste renditalu pidajate ehituste ja metsade küsimus. Siin on jällegi määrused wastu wõetud ja maksma pandud, mille järel praegune olukord asunikkuude ja ka renditalupidajate maadel ajutine on. Kõigil on ju teada, see kurbkuulus määrus, et üle 3 tolli jämedust puud ei tohi raiuda. See määrus on ajutine, wälja antud selleks, et metsalaastamist ära hoida. On ette nähtud, et metsad kui ka renditalu hooned pea ära hinnatakse ja teatawale osale eriseaduse põhjal taksi hindadega edasi müüakse, osalt tasuta antakse. Asja teostamiseks on jällegi komisjonid määratud, on ära tähendatud üksikasjaliselt kord, kuidas seda ellu wiia, kuid tegelikult ei ole ka see asi paigast nihkunud. Ka neid määrusi tuleb energilisemalt ellu wiia.

Järgmine asi, mis tähelpanu nõuab, on asunikkuude õiguslise olukorra kindlustamine. Siin tekib kõige pealt wõõrandatud maade krepoteerimise küsimus üles. Omal ajal oli see küsimus Asutawas Kogus üles wõetud tasuseaduse kaudu, praegu ei ole sellest enam kuulda olnud. Krepoteerimise küsimusel on iseäraline tähtsus maade wähetamise puhul, mis ette tuleb piiriäärsete maade planeerimise korral. Selle küsimuse lahendamiseks tuleks seadus wälja töötada. Käsi käes sellega käib põlise tarwitamise seadus, mille ettepanekut Riigikogule wõimalikult pea soowima peab.

Edasi kerkib küsimus üles, mille peale

maakorralduse peawalitsus peaks tähelpanu pöörama, see on uute maade koloniseerimise küsimus. Kui waremalt selle juures kaheldi, kas meil maasoowijaid jätkub, siis on põllutööminister nüüd mitmel korral toonitanud koguni ümberpööratud asjaolu: meil on maatahtjaid rohkem, kui maad anda on. Mõisasüdametest ammugi ei jätku ja peab otsekohe selle peale mõtlema, kuidas senni kõlbmata maid koloniseerimise otstarbeks tarwitusele wõtta. Peab arwesse wõtma seda, et siin selle shablooni järele ei saa talitada, mida mõisasüdamete tükeldamise juures tarwitakse. Need maad nõuawad rohkem ja suuremaid eeltöid ja sinna asumine on palju raskem, kui mõisasüdamesse. Sellega ühenduses on pikaajaliste laenude küsimus nii melioratsiooni tööde kui ehituste alla.

Edasi, mida jällegi toonitama peab, on Petseri maaseaduse puudumine. Ka see seadus oli omal ajal Asutawas Kogus. Asutawa Kogu tegewuse lõpetamise pärast ei saadud teda wastu wõtta, kuid nüüd on tema kuni siamaani Riigikogule sisse andmata jäänud. Siin on juba mitu korda selle peale tähelpanu juhitud, et meil selle piirkonna peale iseäranis tähelpanu tuleb pöörata teatawatel poliitilistel põhjustel. Tuleb arwesse wõtta ka seda, et Petserimaal praegu hingemaade kruntiajamine käsil on ja sellepärast oleks soowitaw ka praegu suurmaapidamist korraldada.

Lõpuks ei saa maakorralduse peawalitsuse tegewuse juures peatades puudutamata jätta weel kirikumõisade küsimust. Selle küsimuse tekkimise põhjuseks on maareformi teostamise määruste § 39, missugune, nagu meie wiimasel ajal ajakirjanduses tähele panna oleme wõinud, õige iseäralikku käsitust näib leidnud olewat. See § 39 kõneleb, et kõik kirikumõisad jääwad esialgu puutumata, kuni wastawa erimääruse awaldamiseni. Kui seda paragrahwi omal ajal wormuleeriti, siis oli selleks see lihtne praktiline asjaolu mõduandew, et kirikumõisad harilikult on kihelkondade südamel ja et sellepärast nende planeerimine raskusi sünnitas. Nüüd on aga milgil moel niisugusele otsusele jõutud, nagu ei tohiks kirikumõisa maid üleüldse puudutada. Terwe rea mõisade ja riigistatud maade planeerimise juures, kus waja on neid riiwata, isegi omawalitsustele maandmise juures põhjendatakse nüüd selle määruse peale, mille ülesanne esialgu väga lihtne ja arusaadaw oli. Eksiarwamiste kõrwaldamiseks tuleks see paragrahw lihtsalt maha tõmmata, pealegi et neid põhjusi enam olemas ei ole, millede pärast ta esi-

algu tekkis. (W. Linna mägi (kristl.): Kirikud ka maha tõmmata.) Kirikuid ei tarwitse sellepärast mitte maha tõmmata, need põhjenuwad teil ju wist teistel alustel, mitte maakasutamise alal.

Üle minnes teiste peawalitsuste juure, on kõige rohkem wist metsade peawalitsuse juures peatatud. Ma pean nüüd oma kohta tähendama, et mina sellés asjas mitte rääkida ei saa, sellepärast et kui siin, näituseks, metsade sissetulekuid ja wastawaid väljaminekuid arutama hakata, siis selleks tingimata eriteadmised tarwilikud on. Osalt puudutab metsade peawalitsust ka rendimaade metsade korralduse ja uute asunikkudele ehitusmaterjaali andmise küsimus. Tahaksin peale nende ainult ühe nähtuse juures natukene peatada, mis isegi kõrwalolijale silma torkab, s. o. metsaametnikkudele maaandmise küsimus. Et metsaametnikkudele ja metsaülematele maad waja on, selle wastu wist keegi ei waidle. Ka riigi rahaasjanduse komisjon on seda tarwilikuks tunnistanud, sest et selle läbi riigi väljaminekuid kokku hoitakse. Kuid üks asi, mille peale tähelpanu peab juhtima, on see, et nende metsakohadega saherdama kiputakse. Paljude kohtades on kaebtusi kuulda, et metsawahi kohtasid ei asutada mitte tarwiduse järele, waid selleks, et oma sugulastele ja tädipoegadele wallanõukogust mööda minnes maad muretseda. Nõutakse metsaametnikkude nimel maad wälja, aetakse wanad rentnikud minema ja mõne aja pärast leitakse, et seda maad tarwis ei ole. Kuid siis on juba uus rentnik sees, kes täiesti seaduslisel alusel selle koha pärib. Siin oleks kontrolli tarwis.

Jääb järele weel üks tähtsam peawalitsus, põllumajanduse peawalitsus. See on moodustatud terwest reast üksikutest peawalitsustest, mis minewal aastal funktsioneerisid. Siia on koondatud peasjalikult need ülesanded, mis põllutööministeeriumis harilikudes oludes kõige tähtsamat osa peawad mängima. See on põllumajanduse edendamine igasugusel wiisil. Siin on kaunis suurel määral koondus ministeeriumi korraldusel läbi wiidud: ametnikkude arw on vähendatud, kuna selle wastu teatud rida ülesandeid seltskondliste organisatsioonide kätte on usaldatud, wälja minnes põhimõttest, et nende kaudu põllutööd wiljakamalt arendada saab. See on põhimõte, mida kõik, kes põllumajanduse alal tegewad on, heaks kiidawad. Kuid selle juures tuleks minu arwates jällegi paari asjaolu silmas pidada. Kõige pealt on

terwe rida asutusi ja ülesandeid, seltskondliste asutuste kätte usaldatud, mis riiklitselt ja põllumajanduslitselt wäga tähtsad on. Näituseks põllutöökoolid, kõiksugu katseasutused jne., mida riik abirahadega toetab.

Neile abirahade andmine on senni sündinud eelarwe korras. Sellesse tuleks muutus luua, sest sarnane olukord pole sellepärast õige, et sel kindlus puudub. Ei saa sarnase korra juures ette wõtta midagi põhjapanewat, ei saa teostada kaugemale ulatawaid kawatsusi. Näituseks katseasjanduse alal tuleb töötada pikemat aega, mitte 2 ega 3, waid 10 aastat, enne kui tagajärgi näha saab. Siin on wõimatu töötada wiljakalt, kui puudub kindlustus, et tulewal aastal krediitisiid edasi antaks. Ainuke wäljapääsetee oleks see, kui abirahade andmine sünniks teatawa seaduse põhjal, mis abirahasid teatawatele põllumajanduslitsitele asutustele kindlustaks. Põllutöökoolide kohta oli selles suhtes seaduseelnõu wälja töötatud ja Asutawale Kogule ära antud, kuid teadmata põhjustel on see seisma jäänud. Oleks waja iga põllutöökooli ja põllumajanduslits asutust kindlustada eriseadusega, siis wõiks ka niisugust nähtust kõrwaldada, et nüüd iga maakond tükitab keskkooli asutama, kuna ometi teisest küljest waadates talwekoolid palju otstarbekohasemad on.

Peale nende, nii ütelda, seaduslitsite kindlustuste, tuleks minu arwates ka enam tähelpanu pöörata nende seltskondlitsite asutuste tegewuse iseloomu peale, kes abiraha saawad. Tuleks kontrolli sisse seada nende tegewuse üle, selle üle, kas nad saadud abirahad ka määratud otstarbeteks ära kasutawad. Ei ole sellest küllalt, kui neile ainult teatawad summad raha määratakse, mida nad oma äranägemise järele ära kulutawad, sagedasti koguni mitte wastawaks otstarbeks, waid eriülesanneteks. Ma tahaksin eraldi nimetada siin meie põllutöö keskseltsi. Abiraha, mis neile otsekohe antakse, ei ole küll liiga suur — 50.000 marka kumbagile, aga kui meie arwesse wõtame, et walitsuse poolt instruktoreite palgad maksetakse, siis teeb see õige suure summa wälja. Keskseltsid on wiimasel ajal selle wastu õige silmatorkawalt poliitikat ajama hakanud. Ei tarwitada saadud abirahasid mitte otsekohe agronoomilitsiteks ülesanneteks, waid teostatakse teatawaid poliitilisi sihte. (J. Hünerson (põl.): Tooge faktid ette.) Keskseltsid nõuawad instruktoreitelt, keda nad ametisse wõtawad, teatawat poliitilist ilmawaa-

det. (J. Hünerson (pöl.): Nime-tage faktisid!) Pärnumaal, näituseks, tean juhtumist, kus instruktor hariliku majandusliku koosoleku teatawaks poliitiliseks kõnekoosolekuks muutis. Isegi „Pöllutööleht“ ei ole poliitikast waba. (J. Hünerson (pöl.): Kas „Pöllutööleht“ saab abiraha?) Lugege „Pöllutöölehes“ 23/24 E. H. allkirjaga kirjatükki. (J. Hünerson (pöl.): Kas „Pöllutööleht“ sai siis abiraha?) Siis küll mitte, aga praegu on temale siin eelarwes 200.000 määratud. (J. Piiskar (is.) kohalt: Nähtawasti tõrkab Hünerson'i kusagilt.)

Need olid peajootes märkused, mida ma tahtsin teha põllutööministeeriumi praeguse eelarwe puhul. Üksikasjade kohta saawad tarbekorral teised rühma liikmed hiljem sõna wõtma.

W. Pezold (saks.): Geehrte Abgeordnete! Es ist bereits vielfach, und auch von dem Herren Finanzminister selbst darauf hingewiesen worden, dass das zur Beratung stehende Budget, als erstes, nachsichtig zu beurteilen sei. Ich beabsichtige nicht dieser Auffassung zu widersprechen, allein es gibt Posten, welche auch mit dem Schleier der Nachsicht nicht zugedeckt werden dürfen. Zu diesen Posten gehört das Budget des Landwirtschaftsministeriums. Sowohl formell als inhaltlich, scheint dieser Posten des Budgets mir besonders unglücklich geraten zu sein und darum besondere Beachtung zu verdienen. Die Gründe hierzu liegen, wie ich gleich vorausnehmen will, durchaus nicht so sehr an dem Herren Landwirtschaftsminister persönlich, sie gehen vielmehr bis auf die Regierung und noch weiter zurück.

Zweck und Charakter des Budgets verlangen, dass es möglichst alle Einnahmen und Ausgaben der öffentlichen Wirtschaft ins Auge faszt, alle Glieder dem ordnenden Prinzip und der öffentlichen Kontrolle unterwirft. Wenden wir uns dem Budget des Landwirtschaftsministeriums zu, so finden wir, dass diese Forderung hier keine Berücksichtigung gefunden hat, indem die wichtigsten Summen gar nicht oder in ganz unverständlicher Weise vorgebracht sind. Im Zusammenhang mit den Ausgaben des Ministeriums werde ich mich genötigt sehen auch die Einnahmen desselben hier und da zu streifen, nämlich dort, wo Ausgaben und Einnahmen aus denselben Objekten abgeleitet werden.

Unter den Ausgaben des Landwirtschaftsministeriums vermisse ich jegliche Angaben für den Ankauf des enteigneten Gutsinventars, ebenso wenig findet sich der entsprechende Posten für den Verkauf desselben in dem Budget. Hier ist gesagt worden, dass durch den Verkauf des enteigneten Inventars eine Differenz, eine Mehreinnahme von 25 Millionen Mk. erzielt worden sei, oder werden soll. Nicht einmal diese Differenz ist aus dem Budget zu ersehen. Es ist mir wohl bekannt, dass bei der Budgetzusammenstellung das Prinzip sämtliche Ausgaben und Einnahmen anzuführen aus verschiedenen Gründen Ausnahmen erleidet. Das darf sich jedoch nicht auf so bedeutende und immens wichtige Gegenstände beziehen, wie der in Rede stehende: die Entschädigungssumme für das enteignete Inventar vieler Hundert Güter, fast des ganzen Landes, wird niemand bekannt, wird einfach totgeschwiegen, — niemand von uns erfährt, wie viel für dieses Inventar erzielt, niemand kann beurteilen, von welchen Prinzipien sich das Ministerium bei der Uebermittlung desselben an die einzelnen Ansiedler leiten lässt. Im vorigen Jahr ist das Inventar mit 25—50% Zuschlag zu der Taxationssumme, in diesem Jahr mit 50—100% verkauft worden. Allein das Budget sagt uns nicht, zu welcher Summe dieser Zuschlag hinzugewachsen ist.

Das landwirtschaftliche Inventar stellt einen bedeutenden Teil unseres Volksvermögens dar und daher dürfte es wohl auch Sie alle interessieren, wie mit ihm umgegangen wird. Wie die Entschädigungszahlungen gehandhabt werden und was für Folgen dabei zuweilen entstehen, wird gern totgeschwiegen. Aus meinen Erfahrungen, die ich an der Hand der Akten von 60—70 Taxationskommissionen gewonnen habe, möchte ich hier einige Beispiele anführen — typische und keineswegs die schlimmsten. Ich könnte auch Schlimmere nennen. 43 Pferde werden im Durchschnitt zu 35 Rbl. = 1.400 Mk. geschätzt, ein Hengst allerdings auf ganze 8.000 Mk., aber 7 Pferde ergeben zusammen auch nur 1.400 Mk., Holzarbeiterstube und Schmiede zusammen 38 Rbl. oder 1.520 Mk., Reggis — 32 Mk. Das wird Sie aber vielleicht nicht so interessieren, wie die schwer geschädigten Besitzer. Deshalb ein anderes Beispiel, das zeigt, wie schlimme Folgen für den Staat zuweilen derartige Taxationen haben können: Im Wao werden 3 Pferde taxiert: zu 1.400, 3.600 und 1.400 Mk.

und mit dem erwähnten Zuschlag abgegeben. Nach zwei Monaten müssen die Pferde, weil rotzkrank, erschossen werden und die glücklichen Ansiedler erhalten für ihre Pferde, welche sie 2 Monate haben arbeiten lassen, 29.100, 34.000 und 30.000 Mk.! Auf 3 Pferde ein Deficit von fast 90.000 Mk. War dieses nun für den Staat eine sehr glückliche und vorteilhafte Operation? Ein besseres Bild vom angewandten Verfahren zu geben, ist kaum möglich. — Das Agrargesetz ist nicht nur inhaltlich, sondern auch in der Form unglücklich abgefasst, es ist der Gipfel des Laienhaften, es ist unerreicht in seiner juristischen Unvollkommenheit, aber — die Durchführung ist noch viel schlimmer. Der Herr Finanzminister sprach unlängst von dem Wert des Geldes, das seiner Kaufkraft gleichkommt. Diese Kaufkraft hat nach sehr sorgfältigen statistischen Arbeiten für das Verhältnis des russischen Rubels zu Mark ergeben: für 1919: 1:95, 1:73, 1:65, je nachdem, ob man den allgemeinen Durchschnittspreis der Waren, das Existenzminimum einer Arbeiterfamilie oder den Goldkurs berechnet, — und zu derselben Zeit setzte die Regierung den Kurs 1:20 fest, — nach diesem Kurse wird auch das Inventar bezahlt, aber zu einer Zeit, da das tatsächliche Verhältnis schon 1:191 beträgt, — 1:40 ist aber für eine Zeit festgesetzt, die noch nicht gekommen ist. Und nun werden Sie alle begreifen, warum dieser Posten im Budget fehlt.

Ich vermisse noch einen zweiten Ausgabeposten. Das Budget operiert mit einer Gesamtausgabe von etwa 286 Millionen Mk. bei einer Gesamteinnahme von über 500 Millionen Mark aus den enteigneten Ländereien. Auch diese sind nicht gleich auszufinden. Sie finden sie unter § 13, 14 und 15 der Einnahmen. Die Pachten von den Staatsländereien stehen übrigens unter der sonderbaren Ueberschrift: „Einkünfte aus den „Operationen“ der Hauptverwaltung für Agrarorganisationen.“ Diese Millionen machen fast den achten Teil der gesamten ordentlichen Einnahmen des Staates aus. Also $\frac{1}{8}$ unserer Einnahmen führt das Budget auf Objekte zurück, für deren Enteignung noch kein Pfennig Entschädigung gezahlt worden ist und laut Budget kurzweg in diesem Jahr auch nicht beabsichtigt wird zu zahlen. Und was sind das für Objekte, die für ein Spottgeld enteignet werden? Als landwirtschaftliches Inventar sind Betten, Stühle, Sophas, Uhren, Waschtische, Geldschränke,

Wäsche, Revolver und wer weiß was alles noch enteignet worden. In diesem Jahr soll durch ein Rundschreiben angeordnet worden sein, derartige Dinge nicht mehr zu enteignen, aber niemand kümmert sich um dieses Rundschreiben. Ich komme hier auf den wundesten Punkt dieses Ministeriums, die Beamten, denen wir viele, viele Millionen Gehälter bewilligen sollen. Meine Herren, man mag denken über die Agrarreform wie man will, hier ist der Punkt, wo wir alle einer Ansicht sein werden, das vollkommene Ignorieren gerade der Beamten des Landwirtschaftsministeriums — freilich auch andere — der Vorschriften ihrer Vorgesetzten. Wir alle wissen wie es in der Republik Jerwen hergeht, wo Herr Warep und Herr Sönajalg trotz aller Zeitungsberichte scheinbar immer noch alles machen was sie wollen und nicht, was der Landwirtschaftsminister oder was die anderen Minister wollen. Ein Kandidat, dem die Gemeinde Land zugesagt, die Kreisverwaltung aber verweigert hat, erreicht beim Reichsgericht eine Anerkennung seiner Rechte. Und wie er mit dem Urteil in der Hand sein Recht verlangt, wird ihm gesagt: „Küllap meie pöhjust leiame, teile maad mitte anda.“ Und er ist ohne Land geblieben, führt einen zweiten Prozess und wird dieselbe Antwort bekommen. Das Ministerium erkennt einem Interessenten ein Vorrecht bei der Verpachtung eines Obstgartens zu, sowie das Recht das zur Bearbeitung notwendige Inventar zu erhalten. Schriftlich! Aber Herr Warep sagt kurz und bündig, er werde diese Vorschrift nicht erfüllen, der Obstgarten erzielt auf der Auktion eine Pacht von 30.000 Mk. Der enttäuschte Interessent zieht sich zurück, bleibt infolge dessen erst recht ohne Inventar und erfährt dann, dass der Obstgarten schliesslich für 9.000 Mark verpachtet worden sein soll. Einen anderen Obstgarten — nicht in Jerwen — erwarb ein Gärtner auf der Auktion, zahlte das verlangte Handgeld ein und blieb ohne Garten, — denn der örtliche Doktor soll sich für den Garten interessiert haben. Darauf wurde ihm ein anderer Garten angewiesen, aber den bekam er auch nicht und einen dritten ebenfalls nicht und den vierten schliesslich auch nicht, denn den wollte, wie gesagt wurde, ein Winkeladvokat haben und darum konnte das Ministerium auch diesen Garten nicht geben.

Wir haben viel davon gehört, wie die Landzuteilung erfolgt und wie die Landlosen leer ausgehen. Wir haben leider zu

wenig davon gehört, wieviel Land die Beamten des Ministeriums erhalten haben, z. B. Weissensteinsche Beamte — Sie werden erraten, wer es war, in Harrien. Eine der wenigen vorhandenen Fischzuchten, welche Erfahrung und Spezialkenntnis beansprucht, ist nicht per Auktion, und nicht an den langjährigen bisherigen Züchter, sondern an einen Beamten des Ministeriums vergeben worden, der sich für die Sache vielleicht nicht mehr eignet, als ein Fischzüchter zum — Gerichtsvollzieher. Wenn die Staatsländereien anders verpachtet würden, so würden wir das wohl auch am Budget merken. — Es ist einer der Grundsätze der Agrarreform, dass die Gemeinden das Hauptwort bei der Auswahl der Kleingrundpächter haben sollen. Hier ein Beispiel: In Essistfer haben Gemeinde und Kreisverwaltung einem Kandidaten fünf mal Land zugesagt, das Ministerium hat aber die Grösse des zugesprochenen Landes immer mehr und mehr verkleinert und jetzt soll der Kandidat sogar ganz ohne Land bleiben. Hier kann man doch wohl von einer Beeinflussung der Beschlüsse der Gemeinde seitens des Ministeriums sprechen. Und ich will hier gleich der Erwidering begegnen, die Inventarschätzungs-Kommissionen beständen nicht nur aus Beamten des Landwirtschaftsministeriums: sie handeln nach Instruktionen des Ministeriums, unter der massgebenden Leitung eines Ministeriumsbeamten und unterliegen der Bestätigung im Ministerium.

Meine Herren, es gibt kein so trostloses Glied in unserem Staatsorganismus, wie die Unterbeamten des Landwirtschaftsministeriums. Auch der beste Beamte kann es nicht den extremsten Parteien gleichzeitig recht machen, aber ehrlich kann wenigstens ein jeder sein und Vorschriften erfüllen muss ein jeder. Was ist aus den famosen 70—80 Zwangsverwaltern von 1919—20 geworden, die einen grossen Teil des Landes verwüstet haben? Was tut die Prokuratur in dieser Sache?! Wo ist die Kommission geblieben, die in drei Monaten alles erledigen sollte, wie Herr Zimmermann im April Herrn Bock entristet erwiderte, — 3 Monaten und mehr sind vergangen, aber die Kommission des Landwirtschaftsministeriums zur Durchsicht dieser Abrechnungen für 1919 existiert noch eben nicht. Man sollte glauben, dass die Erfahrungen von 1919—20, die das Ministerium mit seinen Beamten, mit seiner Politik gemacht hat, zur Vor-

sicht mahnen würden. Wir glauben es, vor der Kabinettsbildung, im Januar dieses Jahres. — Hat unsere Agrarpolitik nicht genug an den Resultaten der Reform in Oesel! Wozu die wahn sinnige Eile, wer gewinnt dabei, was soll gewonnen werden? Warum denn wagen ohne zu wägen. Niemand ist zufrieden, gerade die neuen Pächter klagen und mit Recht. Die Verwaltung für Agrarorganisation erlässt, wie erwähnt, Rundschreiben, den Gutsbesitzern soll ihr persönliches Eigentum zurückerstattet werden, — und der Chef dieser Verwaltung — benutzt eine Privatequipage mit Gummireifen, welche als „landwirtschaftliches Inventar“ vor über einem Jahr enteignet worden und bis vor kurzem wenigstens nicht zurückgegeben worden ist. Ist es ein Wunder, dass die Rundschreiben dieser Chefs von seinen Unterbeamten nicht beachtet werden!

Ich erwähnte schon, dass wichtige Ausgaben des Ministeriums in dem Budget desselben nicht angeführt oder nicht zu erkennen sind, — ebenso wenig wie die entsprechenden Einnahmen. Das ist nicht richtig aber begreiflich, wenn man weiss, dass das Ministerium mit zweierlei Mass misst, indem es einfach zahlt und sich das 20- 40-fache zahlen lässt. Die Gutsbesitzer, welche unmittelbar vor dem Erscheinen des Agrargesetzes trotzdem ihren Roggen säeten, um nicht das Land und die zukünftigen Enteigner dem Hunger preiszugeben, erhielten Arbeit und Roggensaat auf ihren Gütern zusammen mit 20, dieses Jahr mit 40 Mk. pro Pud vergütet. Giebt aber einer von ihnen dasselbe vom Ministerium gepachtete Gut zurück und es erweist sich weniger Roggen als gesäet, als es bei Beginn der Pacht gab, so lässt sich das Ministerium für die zu geringe Aussaat 800 Mk. pro Pud bezahlen, nämlich doppelte Aussaat.

Es ist allgemein die Parole ausgegeben worden „sparen“. Aber nicht überall mit Recht. Zum Beispiel erscheint mir der Posten von 500.000 Mk. für Gebäudereparaturen ausserordentlich gering, wenn man bedenkt, wie viel Güter immerhin noch in direkter Bewirtschaftung des Staates sind. Für die Taxation der Gebäude hat das Ministerium eine Tabelle ausgearbeitet, welche die Preise für 1919 enthalten soll. Tatsächlich sind hier nur die Minimalpreise für 1919 genommen worden. Das ist aber noch nicht das Schlimmste. Es fragt sich, welchen Sinn soll diese Tabelle über-

haupt haben. Wenn dennoch jetzt die Besitzer entschädigt werden sollen, so sind die dort angegebenen Preise schon darum nicht anwendbar, weil die Regierung selbst zugiebt, dass die Mark seither um das 2—3-fache an Wert verloren hat. Wenn die Gebäude nach diesen Preisen verkauft werden sollen, so ist zu bemerken, dass die tatsächlichen Preise nach Angabe von Architekten jetzt etwa um das 8-fache höher sind. Und tatsächlich verkauft das Ministerium bereits Gebäude. Zu welchen Preisen, ist uns nicht bekannt. Aber die Gebäude gehören zum enteigneten Lande und die Höhe der zu zahlenden Entschädigung soll ja erst durch ein Gesetz in Zukunft festgesetzt werden. Mit welchem Recht greift das Ministerium mit seiner Taxation diesem Gesetze vor, wer wird dem Staat die Differenz ersetzen, wenn es sich erweist, dass die zu zahlenden Preise höher sind als die erhaltenen. Nach den bisherigen Erfahrungen mit Entschädigungssummen freilich nicht wahrscheinlich, aber möglich.

Ein Kapitel für sich bildet die Oberforstverwaltung. Hier sind für Aufarbeitung von Brenn- und Nutzholz allein an Löhnen ca 90 Millionen Ausgaben ins Budget eingestellt. Ist diese Ausgabe gerechtfertigt? Es lässt sich an den Fingern abzählen, dass es in nicht allzuferner Zeit keinen Baum mehr bei uns geben wird, wenn so weitergewirtschaftet wird. D. h. es wird gerade dort geschlagen, wo kein Wald vorhanden, den Besitzern grosser Wälder aber wird der Jahresschlag, den sie zu erhalten haben, verweigert. In Frühling 1920 stellte ich der Forstverwaltung einen Vertrag über den Ankauf von 90 Kubikfaden Holz von einem Gute vor und wurde prompt abgewiesen mit der Erklärung, dass der Wald bereits verwüstet und bis 1934 vorausgeschlagen worden sei. Und jetzt ist derselbe Wald überhaupt nicht wiederzuerkennen, denn die Oberforstverwaltung holzt dort Dessätinenweise.

Rechnen wir zu dem hier Angeführten noch hinzu, was hier schon früher über die Art der Landverteilung und darüber, wer das enteignete Land zur Bearbeitung erhält, gesagt ist, erinnern wir uns der Angaben, die hier neulich der Herr Landwirtschaftsminister machte — im vergangenen Jahr sind 55.000 Dessätinen unbearbeitet geblieben, nämlich 6.300 vom Grossgrundbesitz, 48.000 von den Kleinwirtschaften und der Rest von 700 offenbar von dem

Ministerium selbst, d. h. 4,2% des Grossgrundbesitzes wurde nicht beackert, während auf den Kleingrundbesitz fast doppelt so viel entfiel, — wenn man aber speziell die Neuansiedler auf enteignetem Lande rechnet, so haben sie 11% ihrer Felder liegen lassen. (M. Martna (sd.): Ja Saksamaal?) Das kann ich Ihnen eben nicht sagen. (M. Martna (sd.): Seal on põllumajandusline produktsioon ühe kolmandiku tagasiläinud.)

Jedenfalls sind die Resultate unserer Agrarpolitik nicht sehr erfreulich. Eesti ist immer noch in erster Linie Agrarstaat und wird es noch lange bleiben, trotz aller frohen Hoffnungen auf die Industrie. Wenn in Deutschland zu Friedenszeiten die Ausgaben für Nahrungsmittel 40—53% aller Ausgaben betragen, so gilt für uns mindestens dasselbe. Wenn nicht anders, so sehen Sie daraus, dass eine unvorsichtige Agrarpolitik treiben, die Axt an den Baum legen heisst. Die von mir angeführten Beispiele habe ich durchaus nicht aus dem Interessenkreise der enteigneten Gutsbesitzer entnommen. Weder meine Fraktion noch ich persönlich sind gegen ein Eingreifen des Staates durch die Gesetzgebung oder die Regierung. Allein in solch einem Fall müssen die auferlegten Opfer gerechtfertigt sein durch den davon für die Gesamtheit zu erwartenden Nutzen. Die besten Worte, die ich in letzter Zeit hier gehört habe, waren die Laidoners: Neue Werte müssen geschaffen werden, — aber bisher ist nur das Gegenteil davon zu sehen und im Budget ist auf alles andere Gewicht gelegt, als auf neue Werte. Warum sind keine Kredite für die Erleichterung der Anschaffung von Kunstdünger eingestellt? Was kann man davon erwarten, wenn für Meliorationen nur 3 Millionen Mark eingestellt sind, d. h. etwa 1% der Ausgaben. In Preussen betragen diese Ausgaben etwa 8% des Budgets des Landwirtschaftsministeriums.

Die Erscheinungen, auf die ich hingedeutet habe, wären längst nicht so bedrohlich, wenn wir sie dem augenblicklichen Landwirtschaftsminister allein in die Schuhe schieben könnten. Allein dem ist nicht so, denn vieles von dem Gcsagten findet seine Erklärung darin, dass der Minister nicht anders konnte, z. B. der unsinnige Umrechnungssatz des Rubels in Mark, der den sogenannten Landunger zur Folge hat, dem jeder will gern Ansiedler sein, wenn er für 60, 100 oder meinetwegen

1.400 Mk. Pferde kaufen kann. Ich bin auch ein Landhungriger, wenn ich für 1.400 Mk. ein Pferd kaufen kann! Hier liegen Verfügungen der Regierung vor. Und dass nicht das Ministerium, sondern die Regierung diesen Kurs steuert, halte ich für bedenklich. Denn es handelt sich schon lange nicht mehr darum, die Grossgrundbesitzer unschädlich zu machen, — das ist gründlich geschehen. Hätte ich Ihnen alles dieses vor 2—3 Jahren gesagt, so hätten sie glauben können, dass ich für diese fürchte. Ich sehe in dem Ausgabenbudget des Ministeriums ein Missverstehen aller Ausgaben. Nicht darauf soll Gewicht gelegt werden, möglichst viele und ungeeignete Personen zu Landwirten zu machen, sondern die Hilfe des Staates und des Ministerium soll darauf gerichtet sein, die Fläche des nutzbaren Landes zu vergrössern und von dem vorhandenen Nutzlande grössere, neue Werte zu erzielen. Diese Tendenz vermessen wir vollständig in dem zur Beratung stehenden Budget und darum wird meine Fraktion nicht für dieses Budget stimmen.

J. Piiskar (is.): Põllutöoministerium on üks suurematest ministereid ametnikkude poolest, kus juba ametnikkude palgaks ümmarguselt 100 miljoni ära kulutakse. Suur oma osakondade ja üksikute tööharude poolest, näib ta olevat laialisemate ministereid hulgas. Tema ülesanne on, vähemalt praegusel ajal, just maareformi teostamine. Meie seisukoht selle peaaülesande vastu on alati selge olnud, oleme seda mitmel puhul awaldanud ja ei ole tarwilik praegu selle põhimõttelise külje juures peatada. Meie ei ole kunagi sel arwamisel olnud, et maareform nii nagu ta meie waatekohalt oleks teostatada tulnud, on teostatata sarnasel kujul, nagu teda põllutöoministerium on asunud teostama. Meie oleme seda ära märkinud siis, kui maaseadust arutati ja oleme pärast... (T. Pool (töer.): Teie hääletasite poolt.) Ma usun, herra Pool, et Teie väga hästi ka mäletate, missugustel motiividel meie poolt hääletasime. Meie hääletasime mõisade wõõrandamise poolt, aga mitte selle poolt, et neid onupoja kombel oma meeste wahel ära tükeldama hakatakse. Meie hääletasime selle poolt, et maa abil kurnamist ära kaotada, et maa abil orjastamise abinõu ära wõtta, aga mitte ei hääletanud selle poolt, et maareformist teha pirukajagamist. Kui herra Pool ühte seisukohta teab, siis peab

tal ka teine teada olema, kuid nähtawasti ei ole ta seda üleüldse tähele pannud, kuigi temagi oma erakond on sotsialistlik olnud. Ma arwan, et meie ei tarwitse selle üle nii waidlema hakata, mis üks wõi teine erakond on tahtnud, sellest wõime meie mujal kõneleda. Praegu on meil käes põllutöoministeriumi eelarwe, wast ehk lubate mul tema juure tagasi tulla. Ma tähendasin juba, et meie oma seisukohta oleme alati awaldanud ja wiimastel aegadel just seda rõhutanud arupärimistes, millest suur hulk on juhitud olnud põllutöoministeriumi vastu. (A. Weiler (töer.): Oleme rääkinud.) Herra Weiler ütles siis ka, kui ta mõisnikkudel selgroo murdis, „Oleme rääkinud ja jääb sellega“ ja ei ole seda praegugi unustanud, kuid parunite selgroo murdmisest on mingisugune muu murdmine saanud. On hakatud nimelt murdma neid wäikseid mehi, kes on aastaid ja põlwi selle maa peal tegutsenud ja töötanud. Nüüd on hakatud neid murdma ja ei mitte mõisnikkude selgroosid, millest siin nii väga kõlawalt ja üleolewa irooniaga herra Weiler kõneles. (A. Schulbach (töer.): Selleaegse programmi järele tahtsite jagada ja nüüd olete ära unustanud.) Kui herra Schulbach siin ette heidab, et meie oma programmi oleme ära unustanud, siis peaks ta oma parteiseltsimehele herra Weiler'ile sedasama ette heitma wõi palju rohkemgi, et ta oma seisukoha ja terwe maareformi on ära unustanud. (Wahelhüüded A. Weiler'i poolt.) Herra Weiler tunneb, et kusagil sügeleb ja asi wist korras pole. (Naer ja wahelhüüded.)

Maareformi juure tules peab tähendama seda, et maareformi ei ole püütudki läbi wiia sel kujul, nagu teda wastuwõtmisel kawatseti. Küsimus seati siis nii, et suurmaaomanikkudelt tulewad maad ära wõtta ja anda nende kätte, kes maad harima hakkawad ja seal peal enne põllutööd põlwest põlwe on teinud. Nüüd meie sellest midagi enam ei kuule. Meie teame, kuidas üksikud ametnikud, ringkonnawalitised, metsaülemad püüawad maade wäljandmist oma monopooliks teha. Paremad maatükid lähewad kaugelt suuremas ulatuses mitte nende kätte, kes seda maad hulk aega on harinud, waid nende kätte, kellel enestel tihti ostetud kohad. Neile antakse maad tükkide kaupa juure. Isegi põllutöoministeriumi ametnikud muutuwad kõiksuguste walitsejate näol maasaajateks ja waliwad enestele wälja kohad, kuhu nad

aasta või paari pärast peale ameti maha-jätmist mõtlewad asuda. See, mida meie mõtlesime maareformiga kätte saada, nimelt maa rahwa kätte andmist ja maaga sahkerdamise lõpetamist ja maaharijate eksploateerimise lõpetamist, seda ei ole sündinud, kuna põlised maaharijad töölised maareformi kaudu on sattunud märksa raskematesse tingimistesse, kui nad enne olid. Nälg maa järele on palju suuremaks läinud, kui tema oli enne maaseaduse teostamist. Nii ei ole seda küsimust mitte lahendatud, waid palju keerulisemaks tehtud sel lihtsal põhjusel, et ei ole tahatud teda lahendada üleüldisest seisukohast, waid walitsew kiht on selles leidnud omale abinõu, kuidas ennast kindlustada niisamuti, nagu „sisemise kaitse“ mõttes kindlustanud ennast sise- ja sõjaministeeriumi kaudu. Sellelt aluselt wälja minnes tuleb hinnata põllutöoministeeriumi tegewust ja eelarwet.

Ma ei pea tarwilikuks peatada kõigi nende hulga ametkondade juures, mis põllutöoministeeriumis olemas, waid walin ainult mõned iseloomulikud ja teen nende kohta mõned märkused. Peatükk IV-das on esitatud laenude peawalitsus. Selgus, et seal on $\frac{1}{2}$ või 2 ametnikku ametis, kes selle peawalitsuse kaudu täidawad maapanga aset. Tema on omandanud 40.000—50.000 marga eest liikumat warandust, on muretsenud asunikkuudele umbes 15 miljoni laenu ja teine 15 miljoni on weel järele, mida eelarwekommisjon 20 miljoni marga wõrra suurendas, nii et nüüd 35 miljoni weel järele on. Kas see osakond laenu wälja anda jõuab? Jõudmise küsimus ripub muidugi sellest ära, missugustel tingimistel laenu antakse. Senised laenuitingimised, mida ma üksikasjalikult ei hakka kirjeldama, näiwad peajoon-tes niisugused olewat, et iseäralikku huwi laenu wastu olla ei saa, seda enam, et asja praegu nii wäikeses ulatuses on korraldatud, et kõik laenusoowijad tema juure ei ulata ja ametnikud on pealegi inimesi harilikult juhatanud laenu- ja hoiuühisuste juure, et wõidawat laenukõsimumust rahaasutuste abil lahendada ja erilist maapanka ei ole tarwis. Kui ma ei eksi, siis rahaminister rõhutas eelarwekommisjonis, et maapanga kui sarnase teostamist on lähemas tulewikus raske ette näha ja kui teda teostada saab, siis ainult kaugemas tulewikus. Seega on üks wõimalus asunikkuudele andmata jäetud, mille abil ka kehwe inime- ne oleks wõinud maad wõtta. Kui siin eelkõneleja rääkis hobustest ja nende hin-

dadest ja rehendas arwusid igapidi ümber, siis oli seal üks küsimus: asunikka on palju ja kõigil hulk sarnaseid wajuadusi, mille peale suuremad summad raha läheb ja kui seda enesel ei ole, siis ei saa maawõtmise ja asumise peale mõelda. Sest laenuitingimised rahaasutustes on sarnased, et tegelikult laenust asja ei saa. Maareformi teostamise määrustes nõutakse, et laenusaaajal peawad käemehed olema, kelle liikumata warandus on. Loomulikult sarnaseid käemehe leiawad ainult praeguste talupidajate pojad ehk nende sugulased ja armualused. Kellel seda aga mitte ei ole, ehk kes oma majanduslise seisukorra ja ilmawaate poolest sattunud peremeestega wastolusse, see loomulikult liikumata warandusega käemehe kusagilt ei leia. Sellelt on laenuwõimalus ära wõetud ja ühes sellega ka maasaamise wõimalus. Siin on räägitud, kuidas ehitusmaterjaali saamine kaugeltki korraldatud ei ole ja ainult nüüd mõtleb Tööerakond tulla soowiawaldusega, et wõimaldada mingisugustelgi tingimistel ehitusmaterjaali saamist. Petserimaa esitaja aga tähendas siin, et seal metsad ära laastatakse ja ehitusmaterjaali suhtes täidetakse soowi nõnda, et sel teel ehitusmaterjaali saamine ennast ära ei tasu. Kuidas mujal sellelaadiliste ehitusmaterjaalidega lugu, on ka väga küsitaw, seda rohkem küsitaw, et seadust, nagu rahwaesitaja Pool tähendas, mitte ei täideta, kui see seadus ka olemaski. Ei ole ka põhjust arwata, et seda nüüd järsku nii väga korralikult täitma hakataks. Mina arwan, et soowiawaldus on küll hea asi, aga niisugune asi, mis läheb ühest kõrwest sisse ja teisest wälja, mida täidetakse ainult siis, kui see seisab täitja enese huwides; kui sellega pole seotud tema huwid, ei wõta ta seda üleüldse arwesse. Sellest on juba ette näha, et ehitusmaterjaali küsimust mitte radikaalselt ja ruttu lahendada ei hakata. Seega jääb maasaamine ka tulewikus jõuka kihi monopoliks.

Edasi leiame selle ministeeriumi juures väga mitu ühelaadiliste ülesannetega asutust. Seal on maamõõtmise ja hindamise walitsus, maakorralduse peawalitsus, põllumajanduse peawalitsus jne., milleks need ametkonnad igaüks just eri nimetusega ja ise paigas peawad olema, on igatahes arusaamatu. Miks ei wõi, näituseks, maakorralduse peawalitsus maamõõtmise ja hindamise ülesandeid teostada? Kas siin ei tule jälle seesama nähtus ette, mida herra Pool juba käsitas statistika osakonna kohta, et kuigi on olemas kesk statistika büroo,

siiski iga ametkonna juures peavad tehtud saama teatawad statistilised tööd. Siin tuleb jällegi ilmsiks sideme puudus üksikute ametkondade wahel ja kas sellega ei olegi seletataw see, et aeglaselt lähewad nende kehewate maasaajate asjad, kes maalapikest põllutööministeeriumist enesele peawad kätte wõtlemata. Nende „paberid“ käiwad igawesel ringreisil ühest ametkonnast teise ja kaowad mõnikord isegi ära ehk asjakäik kujuneb sarnaseks, et seda enam keegi lahendada ei suuda. Üks ametnik annab ehk kirjaliku dokumendigi ootajale, kui aga inimene selle paberiga teise ametkonna esitaja juure lähleb, siis ütleb see, et teda see asi üleüldse ei huwita, et ta üleüldse asjast midagi ei tea. Jällegi peab inimene sama ringreisi ühest ministeeriumist, ühest ametkonnast teise algama, ja mõned küsimused weniwad nõnda aastate kaupa, ilma et neid üht ehk teist wiisi lahendataks. Sellele korratule asjaajamisele aitawad kaasa ametkonnad sel lihtsal põhjusel, et nemad ei taha wõi ei oska küsimust lahendada ja saadawad inimese ühest ametkonnast teise, sest keegi ei taha küsimusel otsekohe sarwist kinni wõtta. Igatahes katsutakse asja ükskõik mis wiisil enese kaelast ära saada puht wormalsetel põhjustel. Äärmiselt palju on olnud nurinat selle kohta ja waewalt on need nurinad põhjendamata.

Siis edasi, põllumajanduse peawalitsus on asutus, kelle alla kuulub terve rida wäiksemaid ametkondi. Mina ei taha selle peawalitsuse otsekohesest tegewusest kõnelda, sest seda ei ole kuigi palju näha olnud. On olnud ainult kawatsused mõnes kohas hakata rabasid kuiwatama, aga kui komisjonis küsiti, mispärast ja missuguse kawa järele seda tehakse, kui laias ulatuses neid töid ette wõtta mõeldakse, siis selgus, et selleks suuremat kawa polegi, et neid ette wõetakse ainult sellepärast, et enne sarnaseid töid on tehtud ja koha pealt fungiwaid soowiawaldusi selleks tulnud. Tähendab, kui koha pealt ettepanekut poleks tulnud, siis ei oleks neid töid ka mitte ette wõetud. Selles mõttes ei täida see ametkond oma otsekoheseid ülesandeid tegelikult mitte, vähemalt, kordan, ei ole sellest weel midagi näha olnud.

Eraldi tähelepanu alla wõtma pean ma selle osa, kus kõneldakse abirahadest kõige pealt põllutöökoolidele ja siis igasugustele teistele asutustele. Põllutöökoolide küsimus on olnud alati waieldaw küsimus. Alguses seati ta nõnda üles, et haridusasi peab olema haridusministri käes ja põllu-

majandus põlluministeeriumi wõimkonnas, kuid siis algas kohe lahing põllutöökoolide pärast haridusministeeriumi ja põllutöökoolide ministeeriumi wahel. Ma jätan lahtiseks küsimuse, kuidas seda asja tuleks lahendada ja ütlen otsekohe, et meie seisukohalt ei lahenda seda küsimust ei üks ega teine ministeerium. Aga, nagu ütlesin, ei taha ma küsimust mitte sellele pinnale tõsta, waid tahan waadata ainult seda, mis selles asjas walitsus on teinud ja teha kawatseb. Praegu korraldab põllutöökoolide põllutööministeerium ja, peab ütlemata, ta korraldab neid hoopis teisel alusel, kui haridusministeerium. Mitte ainult põllutöökoolide ministeerium ei tee seda, waid ka rahwaesitajate arwates on see wist ainukene õige tee asja niowiisi ajada. Kui see osa eelarwest komisjonis arutusel oli, siis kärbiti juba rahaasjanduse komisjonis wäga mitmesuguseid summe, mis üleüldise rahwahariduse edendamiseks olid määratud. Ma ei räägi sugugi neist summadest, mis oleks määratud olnud eestkätt töötawa rahwaklassi hariduse tõstmiseks, nagu kutsekoolid, mille järele tarwidus just kõige suurem töötawal rahwaklassil, waid isegi seda kõige üleüldisemat summat rahwahariduse ehk alghariduse kui niisuguse peale kärbiti wiimase wõimaluseni, kunni Riigikoguni, kus weel wiimased kärpimised ja tagasilükkamised toime pandi. Kui meie waatame, kuidas wõrdlemisi kulutakse summe põllutöökoolide ministeeriumis hariduslisteks otstarbeteks, siis näeme, et siin ei ole mitte herradel põllumeestel, kelle esitaja komisjonis alla kriipsutas eriti, et haridus on hea asi, aga meil on wähe raha ja sellepärast peame selle hea asjaga kokkuhoidlikud olema, need ilusad mõtted põllutöökoolide ministeeriumi eelarwe suhtes pähe tulnud. Kui wõtta haridusministeeriumi eelarwe kõiki kulusid algusest lõpuni, isegi kõik ülikooli peale kulutatawad summad kaasaarwatult ja jagada seda (õpilaste arwu peale alg- ja keskkoolides, isegi siis ei tule iga õpilase peale kulutataw summa palju üle 3.000; kui ülikooli wälja arwame, siis waewalt paari tuhande ümber. Kui nüüd asuda põllutöökoolide waatama, siis näeme, et näituseks see põllutöökool, mida otse riik ülewal peab, kulutab iga õpilase peale ligi 35.100 marka aastas. Niisama karjakaswatuse koolis ligi 28.000. (Th. Pool (töer.): Need hilja awati ja kulud lähewad sisseseade peale.) Hra Pool ütleb, et siin olla põhjuseks see, et koolid olla hilja awatud ja sellepärast kulud suuremad on. Kui aga edasi minna

teiste põllutöökoolide juure, kes juba mitmed aastad töötavad ja kelle kohta ütelda ei saa, et nad hiljaks on jäänud, siis ei muutu see pilt sugugi. Nii näituseks Wigaala põllutöökooli õpilane maksab 24.000 marka, Saaremaa põllutöökooli õpilane 23.000 marka, Põhja-Eesti põllutöökooli õpilane — 20.000 marka jne. (J. Hünerson (põl.): See on sisseseade ja pinkide peale.) Ka teised koolimajad tarvitavad pinkisid ja inventaari, mitte ainult põllutöökoolid. Kui võtta keskmine arv ja võrrelda, siis näeme, et samal ajal, kui haridusministeeriumis iga õpilase peale jätkub waevalt 2.000 marka, ulatab põllutöökoolidēs see summa 15.000 margani. See on igatahes wahe, mis näitab, et need koolid on asetatud hoopis teistsugustesse tingimistesse. Neid tingimisi ei taha ma siin ette tuua sellepärast, et ma ühe ehk teistsuguse kooli wastane oleksin ja ei ütle ka, et nende koolide peale oleks üleliiga kulutatud. Mina usun seda, et need koolid ei ole isegi ettetoodud summade jures mitte niivõrd korda seatud, nagu eeskujulikud põllutöökoolid peaksid olema, kuid ma tahtsin alla kriipsutada just seda, et kui on tarwis wõimulolewa klassi, see on põllumeeste poegadele hariduse jaoks summe anda, siis neid leidub väga hästi, kui on aga tarwis põllutöölise wõi moonaka lapsele kooliskäimist wõimaldada, siis ei leidu summe mitte ja siis annate 150 marka iga kehwa õpilase kohta toetusraha. (J. Hünerson (põl.): Põllutöökoolidesse wõetakse heameelega põllutööliliste lapsi wastu.) Nende laste koolide peale, kelle wanemad ise väga hästi wõiwad raha maksta, kulutakse mitu korda rohkem. Waadake, just selle wastolu peale tahtsin tähelpanu juhtida. Kui oleks üleüldse haridusministeeriumi koolid korras olnud, siis ei oleks waja olnud üleüldse juttu teha neist summadest. Kui waatame haridusministeeriumi arwustikku selle kohta, kui suur protsent lapsi üleüldse koolis käib, siis pean ma ütleva, et kooliealiste laste protsent kõigub 50 ja 84% wahel. Teatawa wanadusega lapsi, suuremalt jaolt 9- ja 10-aastaseid, on ligi pooled, kes koolis ei käi. Kui küsida, mis põhjusel nemad kodus on, kas sel põhjusel, et nad üleüldse koolis käia ei taha, siis selgub, et nemad ei saagi kooli minna: ei ole tarwilisel määral koole ehk ei jaksagi kooli minna. Ma ütlen, et kui seisukord niisugune on, siis on siin sihilikult talitatud teatawal klassilisel alusel ja see oligi, mille peale ma tähelpanu juhtida tahtsin. Weel terawamalt torkab

see seisukoht silma, kui seda peatükki edasi silmitseda. Alles eelmisel koosolekul kukutati läbi wäiksed summad, mille otstarb oli tööliste hulgas kultuurharidustööd edendada, olgu teatri wõi raamatukogude näol. Nähtawasti oldi arwamisel, et töölistel on ise küllalt nii jõukad, et omale tarwilikku haridust saawutada, et nemad ise wõiks käima panna teatrid ja mingisugust hoolt selles mõttes ja mingisuguseid kulusid riigi poolt tarwis ei ole. Waestele põllumeestele, kes ka wist kuuluvad nende poolkopikaliste miljonääride liiki, kellelt midagi võtta ei ole, on wastu tulnud ja mitmeks otstarbeks raha antud. Ma ei hakka üles lugema, milleks nad kõik on raha saanud. Wõin paari sõnaga seda ära ütelda, et riigi kulul palgatakse igasugused eriteadlased, instruktorid, agronomid ja teised, kes tarwis on selleks, et põllumeestele käepärast olla, et nendele isegi poliitilisi kõnesid pidada ja poliitikat teha, mis mitte ainult minu etteheide ei ole, waid mille pärast isegi noorpõllumehed wanapõllumeestega tüli norima hakkawad. Isegi selleks otstarbeks on summe õige mitmesuguste nimede all üles wõetud. Tähendab, mitte mingisuguseks põllumajanduslise hariduse edendamiseks, ega üleüldse põllukultuuri edendamiseks, waid „põllumehele“ poliitika ajamiseks on ka summad üles wõetud. Herra Hünerson ütleb, et see on hästi, aga siis ütlege ka otsekohe, et see hästi on. Miks teie siis Einbundi suu läbi tulete ja ütlete, et meil on demokraatia, meil on niisugune riik, kes kõik oma alla nagu kana pojad tiirwa alla kogub, aga nüüd ütleb herra Hünerson, et see on hästi, kui klassilisteks otstarbeks summe määratakse. Olge ükskord päris otsekohesed ja wisake ära need maskid, mis kedagi enam ei warja ja mille abil kedagi tüüssata ei saa ja wahekorrad on selged. (J. Hünerson (põl.): Andke hästi! W. Linnamägi (kristl.): Isalik manitsus!) Seda nende ametnikkude suhtes. Siis on samuti seal summe igasugustele tõuseltsidele, hobusekaswatajatele ja warsakaswatajatele ja üleüldse igasugustele asutustele, mis aga kellegile on mõttesse tulnud asutada ärilistel otstarbetel. Ja ma pean imestama, et need asutused sellest mitte enesele nii ütelda, pilkamist ei leia, kui mõnele ühistegelisele asutusele, kes puhtärilisel alusel töötab, oma puhaskasu teinekord miljonitega mõõdab, kui neile mõnikümmed wõi sadatuhat abirahaks määratakse. Herra Pooli huwitab, kus kohas need summad leida on. Lehekülje 43-ma, 44 ja 45 peal näeme väga mitmelaadilisi

summe, mis täiesti puhtärilistele ettevõtetele määratud, puht niisugustele majanduslistele ettevõtetele, mis põllumehed ellu on kutsunud selleks, et põllusaadustest rohkem kasu saada, et põllusaadusi kasulikumalt ümber töötada, kasulikumalt turule toimetada ehk rohkem produtsseerida, — igatahes täiesti puht eramajapidamise huvides on suured summad määratud. Ma ei imesta sugugi, kui näituseks tulewal aastal pangaherrad ja kaubamajade omanikud näituseks kaubanduslistele nõuandjatele, prokuristidele, jne. tulewad abiraha nõudma, kui näituseks „Imarise“ direktorile või wabrikujuhile, kuidas teda seal nimetada, või wabriku instruktorile, või mingisuguse Harju panga juriskonsultile palk eelarwesse wõetakse. Need on täiesti niisamasugused asutused, kui eelpool nimetatudki. Kuid seda tehakse samal ajal, kui teiselt poolt ei jätku penisid raamatukogude heaks ega väljaspool kooli hariduse heaks üleüldse, kui haridusinstruktorite palgad haridusministeeriumi eelarwes maha kustutakse, siis ärgu tuldaгу rääkima sellest, et talitatakse üleüldse laiemate rahwahulkade huvides, waid see on kihipoliitika, see on isegi otse parteilise rühma poliitika kõige kitsamas mõttes.

Siis ma tahaks paari sõnaga weel peatada metsade peawalitsuse juures. Metsade peawalitsus on oma eelarwes näidanud, et ta saab metsade müügist umbes 260 miljoni ja puudemüügist — 150 miljoni marka. Ümmarguselt natuke üle 400 miljoni on sissetulekud. Samal ajal läheb aga metsade walitsemise aparaat maksma ligi 200 miljoni, wist 191 miljoni, kui ma mitte ei eksi. Poole kõigist sellest, mis metsade peawalitsus aasta jooksul sissetulekut saab, tarwitab ta metsade walitsemiseks ära. Siit tõuseb küsimine, kas üleüldse majandusliselt otstarbekohane on metsi sarnasel wiisil „walitseda“, sest tulu nad tulewikus wist enam ei anna sel lihtsal põhjusel, et juba nüüd ülejääk kõigist paarsada miljoni on, nüüd, kus ei tehta mingisuguseid metsakorralduse töid, waid kus teiselt poolt raiutakse mitne aasta tarbenormi mets, mis eelmiste sõjaaastate kestel on kasutamata jäänud ja mida ka tulewaste aastate ette raiutakse. Ei ole kellegi saladus, et ei tänawu, ei minewa aasta ega tulewatel aastatel ei saada läbi üheaasta metsakasutusnormiga, waid tuleb maha raiuda igatahes rohkem kahe, võib olla rohkemgi aastate kasutusnorm. Kui nüüd ümber rehkendame normaalaja peale, kas mitte ei saa mitme aasta eest ühe aastaga maha raiuda, siis näeme, et see puhaskasu, mis nüüd

näib olewat, hoopis ära kaob. Ja see tähendab seda, et metsade peawalitsus on osanud luua niisuure aparaadi, mis metsade sissetulekud ära sööb, aga teiselt poolt peab ka seda alla kriipsutama, et metsade peawalitsus nähtawasti oskab riigi metsadest niisugustel tingimistel lahti saada, et riik neist metsadest kõige vähem saab, ja selle külje peale tahaks ma tähelpanu juhtida. On juba algusest saadik kaebatud, kuidas metsatükid lähewad kas pakkumisel, ehk isegi ilma eraetwõtjate kätte, kes nende pealt igatahes mitte enam sadasid, waid tuhandeid protsente teeniwad ja kus mõne üksiku tuhande eest ostetud metsatüki eest sadatuhandeid sisse wõetakse. Need nähtused kestawad juba mitu aastat. Peab tähendama, et metsa püütakse nii väga kodusel teel wälja pakkuda. Ostjate ja müüjate suhted on juba ammugi enne metsa wäljapakkumist kodusel teel walmis tehtud ja kui wormaalne pakkumine algab, siis täidetakse ainult wormilist külge. Metsi katsutakse wälja kaubelda suurtes lahmakates. Igaüks pakkumisest osa wõtta ei saa, iseäranis need, kes mitte müüjatega kokkuleppele ei ole jõudnud ja järele jääwad ainult need, kes koduselt oma keskel asju ajawad. Edasi peab tähelpanu selle peale juhtima, et metsade peawalitsuses teeniwad ametnikud ise metsa operatsioonidest osa wõtawad. Tähendab, seesama isik, kes metsa müüb, wõtab ka kaasosanikuna ostmisest osa ja niiviisi kaldub asi niisugusele pinnale, et enam aru ei saa, kes müüja ja kes ostja on. Kes wahepeal tüssata saab, see on muidugi riik, nagu kuulsa „Revalise“ asja juures, kus enam aru ei saada, kes müüja ja kes ostja on. Niiviisi lähewad suured metsatükid päris saiaraha eest eraisikute kätte, kes nendest pärast rahaaugu teewad.

Peale selle peab alla kriipsutama seda nähtust, et metsade peawalitsusel näib olewat tung terwet Eesti pinda metsaks muuta. Et seda läbi wiia, on kalduwus kõiki wõsaside, rabasid ja soid metsade nimekirja üles wõtta. Eriti peab seda rõhutama, et sarnased nähtused ette tulewad seal, kus on tegemist endiste mõisa metsadega ja mina ei usu mitte, et see ainult juhusline oleks. Ja seda tehtakse sel põhjusel, et metsade peawalitsus näidata tahab, kui suur metsaala peawalitsusele allub. Selleks seda wististe ei tehta, waid asjad näiwad palju reaalsemad olewat. Mõnesuguste määruste järele olla endistel metsadeomanikkudel õigus teatud aasta kasutusmäär maha raiuda. Kohtade pealt tuleb mitmelt poolt andmeid, et metsade

suurendamist tehakse just sellel põhjusel, et suurendada aasta kasutusnormi. Sest kui mets on nii ja niipalju ruutwersti suur, siis teda tuleks raiumise alla nii ja niipalju. Arusaadaw on, kui metsa hulka suurendatakse rägastikkudega, siis loomulikult ei tule mitte see rägastik ega wõsa raiumise alla, waid ikkagi mets. Mina raiumise wäga, et kui niiwiisi aasta wõi paar edasi töötatakse, siis ei olegi enam warsti mõisa metsade asemel muud, kui wõsastik. On paari aastaga osatud „ära kasutada“ terve mõisa mets. Kes siin kellegiga kokku mängib, ei ole minu asi selgitada, waid seda peab lahendama põllutööministeerium, kelle alla metsade peawalitsus kuulub. Et sarnasel teel rahwa warandus mitte erisikute kätte ei läheks, seda ei tihka wist isegi metsade peawalitsuse esitaja tõendada tulla.

Meie näeme põllutööministeeriumi juures samalaadilist poliitikat, kui teistegi ministeeriumide juures. Räägitakse alati, et toimetatakse üleüldiste kasude mõttes ja peetakse silmas rahwa kasusid, kuid tegelikult peetakse silmas ainult teatud kihi huwisid. Talitatakse isegi weel terawamal kujul, kui mõne teise ministeeriumi juures tähele wõib panna. See on kodanluse klassipoliitika äärmisel kujul.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. herra Weiler'il.

A. Weiler (töer.): Eelkõneleja rahwasaadik Piiskar rõhutas siit kõnetoolilt, et nende erakond, see on iseseiswad sotsialistid endised sotsiaalrewolutsionäärid, asub praegu selsamal seisukohal, mis neil oli maaseaduse wastuwõtmise juures, see tähendab, et nemad on olnud ikka maa wõõrandamise poolt, kuid mitte maajagamise poolt. Ma tuletaks siin rahwasaadik Piiskar'ile neid sõnu meeles, mis kõneles Asutawa Kogu liige Piiskar. Asutawa Kogu liikme Piiskar'i kõnet läbi lugedes selgub, et Asutawa Kogu liige Piiskar ei ole kusagil waielnud maajagamise vastu. Tema ei leppinud ainult maajagamise korraldusega, nagu seda näitawad tema oma käega tehtud parandused stenogrammis. Nimelt arwas sel ajal kõneleja, et maajagamise korraldus ei wõiks mitte kohalikkude omawalitsuste kätte jääda, waid see tuleks ministeeriumile usaldada. Täna on 26. VII. 1921. Nähtawasti on iseseisew sotsialist Piiskar kahe aastaga ära unustada suutnud selle, mis ta sotsiaalrewolutsionäärina Asutawas Kogus 29. juulil 1919 a. kõneles.

A. Kerem (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Sõna wõttes põllutööministeeriumi eelarwe puhul, ei taha ma peatada nende arwude juures, mille wastu waidlemine kasu ei tooks, sest praeguses kogus oleks wõimatu neid arwusid muuta. Ma ei taha ka prokuröörina esineda, nagu siin minu eelkõnelejad seda on teinud, kes ainult põllutööministeeriumi warjukülgi on katsunud üles leida, ilma, et nad ise ühtegi näpunäidet oleks katsunud anda.

Peatades põllumajanduse korralduse juures, pean ütleva, et üks asi, mis meil juba ammu päewakorral on olnud, s. o. põllumajandusliste wäärtuste hindamise seadus. Täni ei ole see seadus teoks saanud. Läänud aastal asus hindamise osakond põllutööministeeriumis seda seadust wälja töötama. Kui kaugele ta oma tööga on jõudnud, kas selle on lõpetanud, seda praegu ei tea. Erateel kuulen, et seadus olewat erikommisjonis walmis töötatud, aga millegi pärast on ta nüüd seisma jäänud. See küsimus ei ole mitte nii lihtne, et teda wõiks edasi lükata. Igalühel on selge, kui suur segadus walitseb praegu meie maa hindamises ja sellest äraoleneval kohustuste jagamisel põllumajapidamistes. Mina ja minu rühm näeksid hea meelega, et põllutööministeerium wõimalikult kiiresti hindamise seaduse seadusandlisesse kogusse tooks.

Teine küsimus, mis mind põllumajanduse korralduse alal huwitab, on põllumajanduslise krediidi küsimus. Kui põllumehe sõjaajal teatawal määral pigistati, siis tõsteti paremalt poolt kisa, et põllumeestele tehakse liiga. Kuid nendel, kes sel ajal liiga tegid, oli kindel arusaamine, et teisi olla ei saa, sest esimesel kohal seisis sel ajal enesekaitse. Ainete wäärilisest tasumisest põllumehele ei saanud siis juttu olla. Praegu asume rahujalal, ja praegu peaksime tingimata waremalt tehtud haawu parandama hakkama. Siin on esimene küsimus — rahalise toetuse andmine. Ühelt poolt wõib ütelda, et meil on eht põllumehe, kellel raha küllalt on ja kes krediiti ei tarwita, aga teiselt poolt on wist enam weel neid, kes wäga selle krediidi järele igatsewad ja kes juba praegustes wõimatutes krediidi saamise tingimistes on raha laenanud, et oma põllumajapidamist käima panna. Laenude eest maksetakse harilikult hangeldajate wõi marodöörade protsente. Praegu juba peawad laenajad mõtlema, kuidas oma laenusid tulewikus tasuda. Laenude tasumine oleneb muidugi ka tulewasest rukki puuda hinnast.

Siin tuleb mul meele veel üks teine küsimus, mis otsekohe küll põllutöoministeeriumi ei puutu, nimelt praegu maksew linamüügi korraldus. Kui omal ajal riigi linamüügi monopooli kallale kiputi ja süüdistati, et riik linadest saadawa walunta täiesti oma huwides ära tarwitab, siis oli see arusaadaw nende erakordsete olude tõttu, mis siis walitsesid. Kui seda riigi monopooli pärast muutunud olukorras ära kaotama mindi, siis oli arusaadaw, et sarnane samm täiesti otstarbekohane oli. Kuid kahjuks loodi riigi monopooli asemele palju halvem korraldus, mida wõiks nimetada eramonopooliks. Wabakaubanduse peale ei mindud üle ja loodi mingisugune wahepealne korraldus. Linakaupmeeste arw on uue korraldusega piiratud, üks kuni kaks kaupmeest igas maakonnas. Kuidas sarnane korraldus linakaswatuse peale mõjunud on, seda wõib näha sellest, et linakaswatus wiimasel ajal on tagasi läinud. (J. Hünerson (põl.): See läks juba ammugi tagasi!) See läks juba warem tagasi, aga kui teie põllumehe juure läheksite ja küsiksite, mis ta sellel aastal lina eest sai ja kas ta praeguse korraldusega rahul, siis näete kindlasti, et põllumehe meel kibedaks muutub. Tänaawa aasta maksab põllumees iga oma wiljaniitja eest natuuras wiis kaalu linu, läinud aastal sai ta selle ühe kaalu linade eest kätte. Teie ütlete, et linahinnad on langenud, aga nad ei ole ometi läinud aasta hindadega wõrreldes wiis korda langenud. Siia peab veel juure tähendama, et teised kaubad ka odawamaks on läinud, kuigi minul punktipealseid teateid ei ole, kas nad just niisama palju on langenud. Igatahes näen mina, et siin õiget teed käidud ei ole ja just põllumehe kahjuks. Riigi monopooli ma kaitsta ei saa, kuid erakorralistel aegadel oli ta wäga tarwilik seal, kus hangeldamine ähwardas wõimust wõtta, aga ma ei saa seda heaks kiita, et kui riigi monopool ära häwitatakse, siis eramonopool sisse seati. Siis oleks pidanud waba wõistlus algama.

Kui ma metsa korralduse ala puudutan, siis pean jällegi üttelema, et ma seda asja põhjalikult ei tunne ja üksikasjadesse tungida ei wõi. Siiski pean tähendama, et ma herra Pezold'iga mitte ühel arwamisel olla ei saa. Herra Pezold julges siin oletada, et meil mõne aasta pärast waewalt veel metsa olema saab. Mina olen sealt ringkonnast, kuhu herra Pezold kuulub, kuulnud, et metsa lankisid metsawalitsuselt kuidagi kätte ei saa ja et seista ometi seal 10 aasta langid raiumata. Sel juhtumisel, kui on tarwis lanke wälja kaubelda enes-

tele, on arwamine üks, teisel juhtumisel aga muidugi wastupidine. Kui ma nüüd juba seda lankide küsimust puudutasin, siis pean veel juure lisama, et siin juba lähemal ajal peab selgusele jõudma, kui palju kellegil saada on ja ei saa seda küsimust igawese aja peale edasi lükata, et siis, wõib olla, veel kindlaks teha, kui palju kellegil 10 aastat tagasi lankisid tarwitada jäi. Sarnasel korral tuleks laialt tegemist teha teatawate ametnikkude heaksarwamisega, ja siis ei saa enam kiritarwitusi ka kõige ausam keskasutuse ametnik eemale hoida, waid sarnased kiritarwitused wõiwad, kui wõimalused selleks loodud on, kohtade peal ette tulla. Mis nüüd nende lankide raiumise juures minule ka wastuwõetaw ei näi olewat, on see, et siin ette ära ei ole nähtud seda tasu, mis langikasutaja langi seemendamise eest peaks maksma. On ju loomulik, et saaki keegi muidu nõuda ei saa, kui peab ta seemendama, ehk kui seda ei tehta, siis minakse metsade laastamise peale wälja. On ju õige, et teatawad seemnepuud jäetakse, kuid nende jätmine on ainult männimetsades wõimalik, kuusemetsades aga mitte. Kokku wõttes pean üttelema, et suurem osa neist lankidest, mis endistel omanikkudel, kui endise aasta lõikused tarwitada on, praegu igatahes seemendamata on. Põllutöoministeeriumi otsustada on nüüd muidugi küsimus, kelle kulul need langid seemendatud peawad saama. Mina tahaks veel ühe asja peale tähelpanu juhtida, nimelt, et metsade walitsemine on suurem haru riigi majapidamises ja et ta ainult siis wõib edukas olla, kui metsade peawalitsusel kohased ametnikud tarwitada on ja siin on, minu arwates, metsade walitsemise kõige suurem süü. Peab üttelema, et metsade peawalitsusel on hulk ametnikka, kes oma asja tunnewad, kuid mida metsade peawalitsusel mitte ei ole, see on ametnikka, kes tema korraldustele heatahtlikult kaasa tunneks. Sellepärast näen mina, et senni, kui metsade peawalitsus ei ole omale tarwifikku arwu kõigiti wastuwõetawaid ametnikka koondanud, on tal wäga raske asju otstarbekohaselt ja edukalt ajada. Esimene ülesanne oleks üieti see, et ametnikka juure koolitada. Sellel alal on minu teades kursusi toime pandud — ja meie ülikooli juures metsade osakond ellu kutsutud, mis wõiks anda kodumaale wastawaid ametnikka, keda hädasti tarwis on. Selleks kuluwad aga mõned aastad ära, et tarwidust esialgugi rahuldada.

Edasi tahaksin ma lühidalt puudutada praegust maakorralduse küsimust. Enne

aga, kui selle peale üle minna, luban enesele paar märkust eelkõnelejate kohta.

Iseäranis silmatorkaw oli herra Piiskari seisukoht. Ma ei saanud kuidagi tabada, missugust seisukorda maakorralduse alal tema õieti sooviks. On ta põhimõtteline suurmaapidaja, siis on minu arwates täieline absurd kaitsta wäikemaapidajate huwisid ja asunikka mõisapõllule asutada. Ometi tarwitab herra Piiskar seda meetodi; ühe sõnaga: mõisad alles! ja teise sõnaga: toetage asunikka! (J. Piiskar (is.): Ma ei rääkinud mitte....) Ma sain teist igatahes nii aru, et teie neid kaitsete. Kui teie aga põhimõttelikult suurmaapidamise poolt olete, siis peate ju nende wastu rääkima. Siis toodi weel herra Pezold'i poolt ette mõned näitused, kuidas inwentaari on wõõrandatud ja wõõrandatud nii tühise hinna eest, et seda üleüldse nimetada ei maksaks. Mina pean ütleva, et põllutöoministeeriumil oli raske terwet aparati üles seada, mis punktipealselt oleks töötanud. Mul on aga ka sellest ajast meele jäänud näitusi, mis just wastuoksa on nendele näitustele, mis herra Pezold ette tõi. Herra Pezold kahjuks walgustas ainult ühe äärmuse. Kui herra Pezold läheks teise äärmusesse, siis näekst ta, et teatawate osade eest on kõrgemat hinda maksetud. Ei saa mõisade wõõrandamise juures arwesse wõtta detail hinda, mida ühe ehk teise wäikse asja eest turul saadakse, tuleb ikkagi teatawate en gros hindadega rehkendada, — ei saa soola naela hinda wõrrelda laewatäie soola hinnaga. Ma pean ütleva, et seal, kus inwentaar wabal kokkuleppel müüdi, sealt teda palju odawama hinnaga osta sai. Ma wõin üles lugeda wiinawabrikuid, mis põllutöoministeerium wabal kokkuleppel ostis — ta ostis neid 3—4 korda odawamalt, kui sunni hinnaga. Nii on ostetud Raasiku wiinawabrik 120.000 marga eest, Kaiu — 90.000 m. eest, mis 1914. aastal ehitatud oli. Keskmiselt maksid aga teised wiinawabrikud 500—600 tuhat marka; mitte ainult kõige uuemad, waid ka wanemad ja päris wanad. Muidugi tuleb kõrwalkaldumisi siia ehk sinnapoole ette, kuid neid on sarnase töö juures raske nii kiirelt kõrwalkadada, sellepärast ei ole ma isiklikult wõõrandamise poolehoidja. Arwan, et sellel wõõrandamisel halb kuulsus on, kuid sisu lõpuks sama, mis wabal kokkuleppel ja oleks isiklikult selle poolt, et inwentaari üleandmiseks teine tee oleks leitud. Herra Pool tähendas, et maaseadusel on terwe

rida puudusi. Üks puudus, mis wäga tähtis, on tasuküsimuses. Äärmiselt pahemalt kui ka mitte hoopis pahemalt tiivalt puudutati seda küsimust teatawa pahameelega, et ei tea missugune rutt peaks olema selle tasu maksmisega omanikkudele. Pean weel kord ütleva, kui midagi wõõrandatakse ja kui selle eest tasu makstakse ehk ei maksta, igatahes peab ära ütleva missuguses wahekorras seistakse. Sellepärast ei tohi selle seadusega wiivitada. Kuid palju tähtsam on see seadus riigi, eriti aga asuniku seisukohast. Õieti ei ole minul selget ettekujutust, kelle omad need wõõrandatud maad on, ja mitte ainult minul, waid just asunikudel. Sellega on nüüd paha lugu. Asunik elab sarnaste ettekujutuste tõttu wiletsat elu. Temal ei ole selge, kelle maa peal tema praegugi weel asub, — sellepärast peaks see küsimus kiires korras otsustatud saama. Peaks ära otsustatud saama, kelle maa on ja kes selle eest midagi pärib. Sellest järgneks teatawad kreposteerimise aktid, mis iseenesest wäga tarwilikud on. Teiseks — põlise tarwitamise seadus. Meie asunikud loewad ennast ühe aasta, kahe aasta, kolme aasta, mõni ka 6 aasta rentnikuks. Nii palju kui sa ka neile ei räägiks, ega teie ometigi 6 aasta rentnikud ei ole, — lepingus seisab küll, et maa on antud 6 aasta peale rendile, kuid pärast antakse ta põliseks tarwitamiseks, — ometi ei suuda asunikud seda uskuma jääda. Mina olen mitmega rääkinud, kuid pärast kokku saades ütleb ta ikka, et ta 6 aasta rentnik on. Sellepärast leian ma, et põlise tarwitamise seadus wäga tähtis on, sest ta awaldab inimese peale teatawat hingelist mõju. Peale selle on sel teadmisel puht majandusline tähtsus, et igauks, kes maa peale on asunud, teaks, kui palju kohustusi temal selle maa wastu on, kas ta tahab seda maad selle eest, millega ta selle kätte saab, pidada, wõi mitte. Maal ümber käies näeb, ja põllutöoministeeriumil on wist ka selle kohta arwustik käsil, kui paljud asunikud oma maa peale on asunud. Ma ei loe seda mitte kui asunik on mõnesse mõisahoonesse, karjalauta, jne. sisse sõitnud ja katsub seal oma päewi elada. See ei ole minu arwates asunik, kes maa peale asunud, waid see on ühe aasta mõisarentnik, kes, kui herra teisel aastal koju tuleb, peab ära minema. See arusaamine ei ole ükski minul, waid kõikidel asunikudel, seda wõib iga Riigikogu liige, kes tahab asunikkude juure minna, faktiliselt tõendada. Kui nüüd küsida, mispärast asunikud nii wisad on maa peale asuma,

miks keegi ei taha omale koduõne asutada, siis leian ma, et pea põhjus seisab õieti selles, et täielist usaldust ei ole. Põhjused on puht wormilised. Tegelikult on maa juba üle antud, kuid mina jään sellele arwami-sele, et rahwas hindab neid puhtwormilisi akte ja teeb nendest teatawaid järeldusi. Niisama pean ka tähendama, et asunikku-dele maa peale asudes peab krediit kind-lustatud olema. Täna wu aasta oli selleks 30 miljoni eelarwes ette nähtud. Eelarwe-kommissjon leidis, et see wähe on, ja lisas 20 miljoni juure, seega on see summa nüüd 50 miljoni, kuid ka seegi summa on meie praeguse asunikku-de arwu juures nii pisike, et sellega palju peale hakata ei saa. Mui-dugi lubaks igaüks heameelega mitte 50, waid 500 miljoni, kuid siin on see küsimus, et rahakott riigil liiga tühi on, ja ta nii suurel määral wastu tulla ei saa. Kuid nüüd tekib küsimus: kui ei suudeta korra-likult asunikka maa peale asetada, kas on siis riiklises mõttes õige, et neid asunikka nii huupi sinna maa peale wälja wisata ja lasta neid siis seal ise jõudu katsuda ja elama asuda, kuidas keegi jõuab. Mina pean ütleva, wõib olla nüüd teatawas poliitilises meeles oli see ehk tarwilik, praegu mina kuulen aga sellest poliitilisest meeles hoopis teistsuguseid toonisid. Kui julgetakse juba sellega wälja tulla, et „mõisad tagasi“, siis tähendab see, et poliitilises meelsuses midagi on muutunud. Ja mis seda muudet ellu kutsus, sellel on ka kindlasti oma põhjused olnud. Era jutu-ajamises põllutöömistriga on tema mõne-suguseid statistilisi materjaalisid annud, mis käsitawad küsimust, kuidas need inimesed, kes enne sõda nüüdsetes wõõrandatud mõisades elasid, kuidas need eluase-meid otsima on läinud, kas seal mõisas ehk mujal. Pärast nende materjaalidega tutvustamist, pean mina ütleva, et meie maareformis peitub nähtawasti see põhi, see süü, mis sarnast meeles on loonud, et praegu pahem tiiw ütelda julgeb, et mõisaid on tarwis alles jätta. Kui aastat 2 tagasi herra Piiskar sarnaseid sõnu oleks ütelnud, siis oleks ta kindel wõinud olla, et ükski ta järele ei oleks tulnud. Aga nüüd nähtawasti on maareform tekitanud sarnase kihi, kelle järeltulekut ka herra Piiskar loodab. Muidugi ma tean, et äärmine pahem tiiw oleks heameelega näinud, et maareform oleks halwemini läbi wiidud, sest siis oleks nemad suurema poolehoiu peale palju kindlamini loota wõinud ja kui, ma mäletan neid äegu, kui sealt maareformi kallale jooksti ja teda mõne päewaga teos-

tada taheti, siis nii läbi wiies oleks kindlasti kätte saadud see, et maareform neid elanikka, kes riigistatud maadel enne asu-sid, oleks sundinud mujale ära minema. Ja sellega ei oleks igatahes mitte rahulole-waid, waid rahulolematuid hingi loodud ja nende püüdmise peale õieti sealt wälja minnaksegi. Siis tahaksin weel ühe sea-duse peale tähelpanu juhtida, mis ka minu arwates wäga tarwilik on, see on nimelt eramaade korraldus, kruntimine, paralleel riigimaade korraldusele. Eriti see küsi-mus on teraw Saaremaal ja seal on pidanud põllutöömisteerium loobuma suurejoone-lisest maadejagamisest, senni, kui ei ole wõimalik neid wahetada riigimaadega. Siin tuleks ka ainult soojalt soowida, et põllu-töömisteerium selle seaduseelnõuga mitte kaua oodata ei laseks, sest niisugust maja-pidamist edasi ajada, nagu praegu Saare-maal, kaua küll ei wõi. Mul igatahes jääb praeguse maareformi seisukohalt niisu-gune mulje, et õieti äralõhkumise töö peaks täiesti lõpul olema ja nüüd peaks ülesehitamise tööle asuma. Kindlasti sarnane töö on ju palju raskem ja minu arwates ka palju kulukam, kuid kui riik on asunud sar-nase reformi teostamisele, siis peab ta ka kulusid katma, mida paratamata see re-form kaasa toob. Kui nüüd waadata neid majanduslisi läbikäikusid põllutöömisteeriumi eelarwes, siis leiame maakorralduse peawalitsuse sissetulekute hulgas ligi 100 miljoni. Tähendab, praegusel momen-dil annab maakorraldus riigile sissetulekut. Mina igatahes maakorraldust kunagi sarna-sena ette ei ole kujutanud. Minul on selge, et riigil raha niipalju ei ole, et ta sinna juure maksaks, kuid vähemalt seda, mida ta sealt saab, peaks ta kindlasti sinna sa-masse tagasi panema. See oleks minimaalne summa, millega rehkendama peaks, ja sellepärast arwan ma ka, et kui teise, järgmise aasta kawasid tehakse, siis põllu-töömisteerium ka sellele teele asuma peaks, et ta kõik summad, mis sellel alal sisse tulewad, ära tarwitaks sinnasamasse.

Siis on minu arwates weel paar wäikest küsimust, mis õieti ka puutuwad maakorralduse alasse. Nimelt on okkupatsiooni ajal tehtud kannis palju ostu-müügi lepinguid. Maareform tunnistas kõik need lepingud tühjaks, selle peale waatamata, kes seda maad seal omandas ja kus. Ühelt poolt räägitakse, et need lepingud on teinud maaga hängeldajad, aga kui suur nende arw on, seda ei tea. Minu arwates peab see küll minimaalne olema. Mina aga tean, et wäga palju palujaid käisid põllu-

töoministeriumis, nende hulgas olid ka sõdurid, kes maalapikese kusagil olid omandanud okkupatsiooni ajal ja nüüd on see krepoteerimata jäetud ja wõrastesse kätte üle läinud. Mina näen, et selles asjas on määseadus täiesti ülekohtune olnud, sest okkupatsiooni ajal oli wõimalik maid osta, oli wõimalus neid ka krepoteerida ja neid lubasid ka saada. Kuid seda luba said ainult teatud ringkonnad, said ainult need, kes selleaegsele walitsusele lähedal olid, kes selleaegsete wõimudega heas wahekorras olid ja nende ostu-müügi lepingud on kõik seaduslikud, kuid wastuoksa sellele on just nende maad meie määseaduse põhjal wõõrandatud, kes okkupatsiooni wõimude juures heas kirjas ei olnud. Ma ütlen, see wiga tuli warsti ilmsiks, ning teatawasti sai ka teateid korjatud, kui palju neid maid on; mina arwan, meie põllutöoministerium peaks seda tööd jätkama, ning wõimalikult pea teatawa kindla ettepanekuga selle asja kohta esinema.

Edasi tahan teha lühikese märkuse selle kohta, et praegu õieti lahendamata on küsimus wäljamaa riikide alamate mõisade kohta. Kui Asutaw Kogu omal ajal määseaduse wälja andis, siis ei tulnud tal mõttesse, et selles asjas mõnesuguseid sekeldusi edaspidi ette wõiks tulla, kuid tegelik elu on neid omefi päewakorrale toonud ja ma arwan, et sellesse seisukorda, nagu ta praegu on, ei peaks see küsimus enam kauaks jääma, sest ühelt poolt tunnewad need wälisriikide alamad endid teatawa eesõiguslise klassina ja teiselt poolt on andmeid, et nad enestele õieti rohkem lubawad endi maade walitsemises, kui seda ükski Eesti riigi kodanik enesele lubada wõiks. Ma ei näe kuidagi, et wälisriikide kodanikkudele waja oleks suuremaid eesõigusi lubada, kui oma riigi kodanikkudele.

Edasi tahaks ma ühte küsimust puudutada, see on meie omawalitsuste ja linnawalitsuste maade asja. Kui meie riik suur-maaomanikuks sai, siis tegid meie linnad ja alewikud suuri kawatsusi, ning igaüks neist soowis wõimalikult palju oma maa piire laiendada ja oma wõimu maa kulul maksma panna; taheti saada 200, 400 kunni 600 tiinu maad. Nendele soowidele tuldi osalt wastu, osalt mitte, kuid täiel määral ei tulnud küll kellegile wastu. Kui meie aga waatame mõnda meie linnawalitsust, kuidas tema oma maade üle walitseb, näituseks. Wiljandi linnawalitsus, kelle mõis just linna külje all asub, siis näeme omefi, et seda mõisa aasta-aastalt wälja rendi-

takse; Wiljandi riigimõisa pärast kakles Wiljandi linnawalitsus aga kangesti põllutöoministeriumis. Ma saan täiesti aru, kui linn oma piiride laiendamiseks teatawaid maa-alasi kasutab; kui tal neid aga põllumajapidamisena reserwis peab olema, wõib olla kümnete, wõib olla sadade aastate jaoks, siis ei saa sarnast poliitikat õigeaks tunnistada, kus linn, nagu mõni uue aja feodaal, maid wälja rentima hakkab. Et aga linnadel sarnane soow on omi maid igal tingimisel alal hoida, peab sellest järeldama, et kui ma põllutöoministeriumis olles mõnele linnawalitsusele ette panin mõnda linnamõisat, mis 10—20 wersta linnast eemal, mõne teise wastu linna juures ümber wahetada, nimelt maaga, mis linna piirab, sest et praegu linn oma mõisa ainult wiletsa edasirentimise teel edasi kasutab, ja et see wahetus kumbagile poolele kasulik ja wastuwõetaw oleks pidanud olema... Kahjuks ei leidnud mina ainustki linnawalitsust, kes sarnase kompromissiga nõusse oleks jäänud. (W a h e l h ü ü e: Ka Tartu mitte?) Ka Tartu mitte; ta oli küll walmis oma Sootaguse mõisa wahetama Kaagwere mõisa wastu, tähendab, halwemat mõisa parema wastu, mis linnast niisama eemal, ja mida linn oleks kasutada wõinud ainult edasirentimise teel, muidugi kõrgema rendi eest. Niisugust maapoliitikat ei saa kuidagi kõrgelt hinnata ja ma arwan, et põllutöoministeriumil lähemas tulewikus selle küsimuse juure wist tagasi tuleb tulla ja eriti weel sellepärast, et meil mitte ainult linnamõisad, waid ka linna talud ja popsikohad olemas on (W a h e l h ü ü e: Pärnu linnas.) Jah, just Pärnus nimelt; ma ei mäleta küll enam, kuidas see Pärnu maaküsimus õieti oli, kuid igatahes oli see ka õige keeruline.

Need märkused on lühikene kokkuwõte sellest, mis ma põllutöoministeriumi eelarwe puhul ütelda tahtsin.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on... (Hüüded: Waheaeg määrata!) On ettepanek tehtud waheaeg määrata. Keegi sellele wastu ei waidle. Kuulutan 15. minutilise waheaja.

Waheaja algus kell 8,15 min.

Peale waheajaga algab koosolek kell 8,40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

A. Ostra (sd.): Põllutöoministeeriumi tegewust on eelarwe puhul siin õige mitmest küljest arwustatud ja peab ütleva, et neid arwustusi on olnud nii äärmiselt pahemalt poolt kui ka paremalt poolt. Mis aga kõige huwitavam, endiste põllutöoministrite suust on tulnud arwustawat materiaali. Küsitaw on, kas nad ministriks olles nende asjaolude parandamiseks suutsid ja tahtsid midagi ära teha.

Põllutöoministeeriumile alluwad praegu kolm suuremat ja tähtsamat ala. Maareformi teostamine on selle ministeeriumi ajutine ülesanne, tema kulutab aga sel alal suurema osa oma tööjõust, kuna põllumajanduse edendamine märksa kõrwale surutud on. Metsade peawalitsus elab põllutöoministeeriumis täiesti oma ise elu, igatahes alamkomisjonis ja ka eelarwekomisjonis saime meie selle mulje, et siin peaaegu täiesti iseseiswa asutusega tegemist on, millega isegi põllutöoministri abi väga terawas wahekorras on. Meie saime mulje, et siin on asutusega tegemist, mis küll põllutöoministeeriumi juures asub, aga täitsa autonoomsele jalale seatud on.

Mis nüüd maareformisse puutub, siis pean ma tähendama, et siis, kui maaseadus wälja anti, meie väga hästi teadsime, et selle seadusega maatöölisi ära kaotada ei saa. Meie teadsime ka, et see seadus oli sihitud meie feodaalagsete jäänuste wastu, ja just sellepärast ja peaaesjalikult sellepärast toetasime meie seda maaseadust. Maaseaduse teostamine on aga maatöölisi väga raskesse seisukorda pannud, mida meie igatahes ei soowinud. Kuid see ei olene mitte seadusest enesest, waid selle seaduse teostamisest. Suur osa maatöölisi on peawarjuta jäetud, nad on maa pealt ära tõrjutud, kuna meie lootsime seaduse mõtetest wälja minnes, et maa pidi saama just nendele, kes põlwest põlweni selle maa peal orjanud, seda maad harinud ja wäetanud, kes neid warandusi olid suurendanud ja kokku korjanud, mis nüüd wõõrandamise alla pidid tulema. Just neile pidi nüüd eestkätt wõimalust antama oma elujärge iseseiswalt sisse seada ja igatahes paremal kujul sisse seada, kui see siiamaani wõimalik oli. Väga mitmelt poolt on seda toonitatud, et meie sellest sihist kõrwale oleme nihkunud. Seaduses oli ette nähtud peale põllutööliste ka maaandmine sõduritele, kuid mitte niisugusel ulatusel, nagu seda tegelikult läbi wiiakse. Seadus nägi

ette maaandmist neile sõduritele, kes frondil sõdides iseäralist wahwust olid üles näidanud ja niisama ka langenud sõdurite perekondadele. Meie aga näeme igalpool maal, et sellest lihtsast asjaolust, et maasoowija sõdur on, küllalt on selleks, et teda maasaamiseks esimesse järjekorda paigutada. Kuskil ei hoolita sellest, et mitte iga sõdur esimeses järjekorras ei tarwitse olla. Siin on igatahes suur pundus seaduse seletamises rahwale. Nendele puudustele, mis endiste ministrite esinemiste järele ministeeriumi südametunnistust koormawad, pean ma juure lisama ühe, et ministeerium selle eest hoolt kandnud ei ole, et kohtade peal seadusest mööda ei oleks mindud, et seadus igalpool ja igas asjas oleks täidetud. Selle järele walwamine oli igatahes ministeeriumi asi. Samuti on kohtade peal, maad antud peremeeste poegadele, ametnikkude sugulastele, ühe sõnaga, onupoja poliitikat on väga laialt aetud. Ka selles asjas on ministeerium õige wähe ära teinud. Ministeeriumi walwe on maasaamise suhtes üleüldse väga nõrgalt tunda. Siin öeldi, et ametnikkudele antaw maaosa just mitte väga suur ei ole, kuid alamkomisjonis tähendas põllutöoministri abi herra Raamot ise, et metsaametikudele maaandmine igatahes üleliigne, isegi kahjulik on. Ma arwan aga, et mitte ükski nendele ametnikkudele kahjulik ei ole, kellel ta otsekoheste kohuste täitmist segab ja takistab, waid juba teoreetiliselt maaandmist ametnikkudele hinnates, kes ise suurel määral seda reformi teostawad, kellel seal juures palju kaasa rääkida on, peab otsusele jõudma, et nendele ametnikkudele maaandmine paratamatult kuritarwitusi ellu kutsub ja ametnikka demoraliseerib. Tõepoolest näeme kohtadel, et harilikult mõisasüdamed, paremad maa kohad, satuwad mõisa- ja ringkonnawalitsete eneste kätte, neid antakse riigimaa-üleimatele, metsaülematele jne. Maasoowijatele antakse aga ainult ääremaad. Ei wõi imestada selle üle, et maasoowijate hulgas meelepaha tekib ja kaebamised maaandmise üle üleüldiseks nähtuseks saawad, kui meie arwesse wõtame, et meil üle 2.000 metsade peawalitsuse ametniku ja üle 200 maakorralduse peawalitsuse ametniku samast riigistatud mõisade maatagawarast maad saawad. Tähendab, 2.200 talu eraldakse ametnikkude jaoks. Endine põllutöominister herra Kerem tõi siin juba ette kuritarwitusi metsakohtade alal, kuid nad ei saa mitte ükski maad, waid saawad ka asunikudega ühesugustel tingimistel nii

elawat kui eluta inventaari ja loomulik on, et nemad terwe inventaari, aga mitte osa, omale wõtawad, seal juures isegi kõige parema. Teiste sõnadega öeldud, mis ametnikkudest üle jääb, seda jaotatakse asunikkude hulga wahel ära. Põllutöoministerium peaks leidma teisi teid, kuidas oma ametnikka rahuldada. Põllutöoministerium püüab aga wabandada, et tema ametnikka mitte täiel määral süüdistada ei saa, sest kus härg pahmast tallab, on tal wõimalus ja teataw õigus ka hammustada, ja sellepärast arwab tema, et parem on seaduslisel alusel wõimalus anda „selleks hammustamiseks“, kui ametnik seda seadusest mööda minnes teeks. Ma kordan weel, et põllutöoministerium oleks pidanud otsima teisi teid ametnikkudele tasumiseks ja mitte nii otsekohe seaduswastaliselt maad oma ametnikkude wahel jagama. Üleüldse on põllutöoministerium wähe algatuswõimet awaldanud mareformi teostamisel; see on seaduse läbi kui suur lawiin weerema pandud, ja kas tema läbi seaduses ettenähtud kihtide huwid kaitstud on, on põllutöoministeriumile täiesti kahe silmapaari wahel jäänud. Ka asunikkude elamiswõimaluse loomine on täiesti asunikkude eneste hooleks jäetud. Ministerium on ka sellel alal suutnud niisama wähe korraldamise mõttes ära teha, kui maajagamise alal.

Siin on räägitud laenude peawalitsusest, mida põllutöoministeriumil oli kawatus ära eraldada maakorralduse peawalitsusest. See asutus oleks korraldanud asunikkudele laenusaaamise wõimalust, hõlbus-tanud nendele inventaari saamist ja wäljajagamist ja aidanud asunikka elamise sisseseadmise juures. Seda laenude peawalitsust ei ole aga senni mitte weel teostada suudetud. Maakorralduse peawalitsus teostab ühe osa tema funktsioonē, tema annab seda inventaari asunikkudele wälja, mida põllutöoministerium ühes maaga wõõrandab ja mida tal edasi anda tuleb, sest see inventaar peab paratamata wälja antud ehk ära müüdüd saama. Selle inventaari hindamise kohta on palju räägitud ja herra Kerem lähendas, et hindamises wõiwad eksimised kord riigile, kord omanikule kahjulikud olla. Kuid ma tahaks siiski ühte asjaolu alla kriipsutada ja nimelt seda, et kui Saksa erakond siin kaebas, et inventaari turuhindadega wõrreldes liig odawalt hinnatakse, siis tahaks ma Saksa erakonna liigetele meeles tuletada, et Asutawas Kogus ei mõeldud sugugi praegumakswaid turuhindu, waid neid turuhindu, mis

1914 a. makswad olid ja niipalju, kui mina mäletan, oli meie rühmal ka samasugune seisukoht. Põllutöoministerium ei ole wõtnud seda seisukohta aluseks, nimelt oli wälja kuulutatud 1 Wene rubla üks Eesti mark, waid põllutöoministerium on loonud rubla ja marga wahel teistsuguse wahekorra. Kui Saksa rühma poolt tul-lakse rääkima, et siin ei ole Asutawa Kogu otsust õieti täidetud, siis on mul suurem õigus ütelda, et Asutawa Kogu otsus ei ole tõesti täidetud ja nimelt on kaitstud suur-maapidajate huwisid.

Hooneteküsimus on üks walusamatest küsimustest uute asunikkude elamistingimiste korraldamisel. Hooned on wähe ja needki hooned, mis olemas on, ei kõlba uutele asunikkudele. Kui on tarwitamiseks kõlbulikka hooned, siis on nendesse wäga palju perekondi kokku surutud ja enamal juhtumisel on need hooned ära antud teistele riiklistele ja omawalitsuse asutustele. Nendes elawad esimeses järjekorras ametnikud, siis on nendesse mahutatud koolisid, kuid asunikud peawad ikkagi omale ise hooned üles ehitama ja küsitaw on, kas walitsus on energilisi sammusid astunud hooneteküsimuse lahendamiseks. Endised põllutöoministrid tähendasid siin, et selles suhtes on õieti wäga wähe tehtud. Maareformi teostamise algusel räägiti, et asunikkudele pidi antama walmis aknaraamid ja walmis ukseraamid, pidi kõiksugu sawihoonete mudelid soetatama, kuid peale sõnade ei ole kaugemale jõutud. Isegi seda materjaali, mida meil metsades olemas on, nimelt ehitusmetsa ei antud asunikkudele hoonete ehitamiseks, waid lasti metsades mädaneda. Meie kuulsime, et kütteinete keskkomiteel on metsas 1.800 palki, mis osalt koorimata on ja selle läbi mädanema läinud, kuna sealjuures asunikkudel ehitusmaterjaali puudus on. Samasugune lugu on metsade peawalitsusega. Ja kui kütteinete keskkomitee ei ole mitte põllutöoministeriumi korraldustega seotud, nii et tema metsa põllutöoministerium ära tarwitada ei saa, siis peaks ometi metsade peawalitsusel ehitusmaterjaali, mis sama ministeriumi alla kuulub, wõimalik olema asunikkudele wälja anda. Meie teame, et metsi müüakse ja weetakse osalt ka wäljamaale, kuid asunikkudele ehituspuude andmisest on wäga wähe kuulda olnud. Ehituspuu andmine asunikkudele oleks riigile kõige kergem wõimalus asunikka aidata ja peawarju neile soetada, sest rahaline laen on naeruwäärt wäikene. Ka see rahaline abiandmine jätab wäga

palju soowida, nii et ka seda naeruwäärt väikest summat 30 miljoni, pärast suurendati komisjonis 50 miljoni peale, ei suudeta mitte wälja anda. Seletuseks toodi väga mitmesuguseid põhjusi ette. Nii tähendas herra Kerem, et protsent väga kõrge olla, et põllumehed endisel ajal suutnud ei ole 7—8%-list laenu teha, kuna praeguste asunikude sissetulekud mitte nii suured ei ole ja põllumajandus mitte nii suuri kasusid ei too, siis on loomulik, et nad ka nii suuri % maksta ei suuda. Peale suure protsendi tähendati weel, et korraldus väga wilets olla. Isegi ühe walitsuse lehe „Waba Maa“ poolt toodi neil päewil sõnum, kuidas laenusaajad nädalast nädalani käiwad neile lubatud laenu saamas. Laenuasutus aga teatab, et raha kassas ei ole. See on väga iseäralik. Walitsus on summad laenuasutustele madala protsendiga kindlaks otstarbeks wälja annud, kuid laenuasutus on selle wäikse protsendilise laenu muuks otstarbeks ära tarwitanud, ning raha selleks otstarbeks ei ole teps mitte, milleks ta wälja antud sai. See oli wist eelses wõi üleilses „Waba Maas“ ja kui ma ei eksi, siis oli see sõnum Wiljandi linna laenuasutuse kohta. Herra Kaarna raputab pead, muidugi teab tema „Waba Maa“ sõnumite usalduswäärilikkust paremini kui mina. (K. Ipsberg (põl.): Ega teda uskuda ei wõi. Naer.) Ma arwan igatahes, et 30 miljoni maasaaajatele laenuks mitte suur ei ole ja laenu tahtjatest ka puudus ei tohiks olla ja kui laenu ei wõeta, siis on kindlasti selle asja juures korraldus süüdi. Igatahes üleüldine mulje on see, et walitsus laseb asja enam wähem omapead areneda ja kindlastest sihtjoontest kinni ei pea. Muidugi omandab selle läbi maareform ka täiesti ümbrusele wastawa ilme. Meie teame, et kapitalistilise ilmakorra juures on warandustega inimestel palju suuremad õigused ja peremeeste pojad ning jõukamad maasoowijad pigistawad endid igalpool läbi niihästi wallawalitsuste, maakonnawalitsuste kui ka ringkondade walitsuste juures. Väike protsent on maasaaajate hulgas endistest põllutöolistest ja selle reformi teostamise tagajärjel on need põllutöölised väga raskesse seisukorda sattunud. Neilt ei wõeta üksi peawari ära, waid ka töowõimalus. Harilikult olid põllutöölised mõisades perekonnaga inimesed, keda taluperemehed eneste juures hea meelega ei näe, niihästi kitsaste korterite kui ka teistel põhjustel. Nad on maatöölised ja suuremal osal neist ei ole teadmisi teiste kwalifitseeritud tööde alal,

sellepärast ei oska nad peale põllutöö mujal midagi peale hakata. Pole ime, kui Riigikogu liige Stackelberg teadis nimetada põllutöölise palwetest, kes palusid, et mõisad endistele mõisnikkudele rendile edasi jäetakse, sest nad teawad, et neil selle maareformi tagajärjel midagi pole head loota. Põllutööministeerium ei ole ka nende põllutöölise suhtes, kes maast ilma on jäänud, midagi ära teinud. Ühes ringkirjas on tähendatud, et peaks neid töölisi silmas pidama metsatööstuse wõi mõne muu tööstuse juures. Meil on linnades suurtööstuse kriis, sellele seltsib weel hulgaline tööta põllutöölise kiht, kes halwematesse tingimistesse on sattunud, kui nad enne maareformi teostamist olid.

Ma tahtsin weel mõni sõna ütelda põllumajanduse peawalitsuse kohta. Põllumajanduse peawalitsus peaks õieti selle ministeeriumi alaline tuum ja sisu olema. See peawalitsus on aga weel väga primitiivne, ta on end põllumajanduse edendamise tööst suurel määral wabastanud ning enese kätte väga wähe funktsioone jätnud, mis suuremalt osalt eraseltside kätte on antud ja toetab neid teatawate summadega. Huvitaw on wõrrelda neid summe, mis põllutööministeerium sel alal ise wälja annab ja kui palju tema abirahade näol wälja eraseltsidele annab. Kantselei ja kohtade peal olewate esitajate kulud juure arwatud kulub ta sel alal umbes 7½ miljoni, kuna abirahadeks umbes 15 miljoni läheb. Abirahasummad lähewad eraseltsidele, mis õieti põllumajanduse edendamiseks peaks määratud olema. Juba see wahekord on ebaloomulik, ministeerium kulutab ise oma ülesannete täitmiseks poole wähem abirahadest, mis samal otstarbel antud. Loomulik, et nende summade tarwitamise kohta järewalwe puududa ei tohi. Kuid nii alamkomisjonis kui ka peakomisjonis saime meie kuulda, et need summad lähewad eraseltsidele nende äranägemise järele tarwitamiseks. On juhtumisi, kus need seltsid väga kurjasti neid summasid tarwitawad. Herra Pool juba tähendas, et suuremad abisaaajad on Lõuna- ja Põhja-Eesti põllumeeste keskseltsid. Need palkawad abirahadega ainult teatawa poliitilise meelsusega instruktoreid, kes mitte üksi karjakaswatuse ja piimatalituse alal juhatust ei anna, waid ka põllumeeste kogusid organiseeriwad ja isegi Riigikogu walimistel kihutustööd tegid, ühe sõnaga kogupõllumeeste huwide piirkonna kaitsejaid. Sel wiisil rahwa raha ühe rühma kasuks tarwitada ei ole lubataw. Pean ütleva, et

eelarwekkomisjonides põllutöoministeriumi esitajad ei katsunudki seda väidet ümber lükata (Naer. Wahelhüüded. J. Hünerson (põl.): Peab poliitika osa võtma.) Herra Hünerson tähendas alamkommisjonis, et ei saa mitte keelata instruktoreile kihutuskõnesid pidada, kui alamkommisjonis teati faktisid ette tuua, — herra Hansen tähendas selle peale — et just Riigikogu walimiste ajal oli instrktor ümber sõitnud agronomilisi juhatusi andes ja samal ajal ka koosolekuid kihutuskõnedega pidades. (Wahelhüüde: Hansen seda ei rääkinud.) Siis rääkis seda keegi teine. On mindud koosolekule selle teadmiseaga, et seal saab ette kantud põllumajandusline kõne, kuid selle asemel on räägitud Riigikogu walimistest. (Wahelhüüded.) Ma ei saa seda normaalseks pidada ja peab ütleva, nagu rahwasaadik Piiskar siin tähendas, et meil oldakse väga kerge käega walmis põllutöökoolisid toetama ja eriotstarbeks summasid määrama, kuid on ka õigus rahwasaadikutel ja terwel rahwal nõuda, et need summad igatahes mitte kihutustöö otstarbel ei saa ära kasutatud. (A. Jürman (põl.): Mis tegid teie kooliõpetajad?) Ma ei ole kontroleerinud herra Hünerson'i tegewust, minu teada on ta ka kooliõpetaja. (Hüüded: Ministrid tegid ka walimiste ajal kihutustööd.) Minu arwates on ministrite eriülesanne poliitikat teha, aga et sama ülesanne oleks põllutöö instruktoreitel, seda ma ei tea. Et meil põllumajanduse peawalitsus abirahasid tõesti ohtralt annab, seda tähendas rahwasaadik Piiskar ja näitas, kui kalliks põllutöökoolid meil lähewad. Kommisjonis torkas silma just asjaolu, et igale ühele anti, kes aga laisk ei olnud raha küsima, isegi niisugusele koolile, mis wastu ministeriumi tahtmist oli asutatud. Kuigi ministeriumi esitaja arwamisel oli, et see kool ennast ära ei tasu ja üleliigne on, palus ta ometi väga wisalt temale abiraha. Mujal kaaluti iga kopika juures, kas seda anda wõi mitte. Oli aga wäljaminekuid tarwis põllumeeste kihtide huwides, siis saadi neid ikka. Seda erapoolikut seisukohta peab ikka ja ikka alla kriipsutama.

Metsade peawalitsuse kohta on mul õieti wähe ütelda; temast on palju juba räägitud. Kui põllutöoministeriumi ametnikkude koosseisu üle kaebati, siis on metsade peawalitsuse ametnikkude koosseis eriliselt halb. Siin peab muudatusi ette wõtma. Wiimasel ajal on metsade

peawalitsus siiski hakanud kohalistele elanikkudele wastu tulema ja wäiksemal wiisil metsa kohalikkudele elanikkudele wälja andma. Minewal aastal oli metsa saamise asjus palju kaebtusi ja elanikkudel ei olnud mingit wõimalust oma tarwiduse jaoks puid saada. Nüüd olewat wähemalt metsade peawalitsuse oma seletuse järele wastawad korraldused tehtud ja loota olewat, et elanikkudele wastu tullakse. Kui meie aga metsade peawalitsuse ametnikkude koosseisu silmas peame, siis wõib küll kahelda, kas nüüdki elanikka rahuldakse. „Waba Maas“ on terwe rida kaebtusi metssaülemate lubamata toore ümberkäimise kohta kohalikkude elanikkudega. Sellel alal nähtawasti ei ole meil enne parandust loota, kui uus ametnikkude koosseis asemele soetatud saab.

Üleüldse peab aga ütleva, et kui praegusel ajal põllutöoministerium teised alad, ka metsade peawalitsuse oma, enda hooleks on jätnud ja kogu oma tähelpanu maareformi peale sihtinud, siis peaks küll selle reformi teostamist rohkem nõuda wõima, kui siia maani on jõutud teostada. Alamkommisjonis tähendati, et ühtegi maatükki weel planeeritud ei ole, et kõik maatükid on alles ajutiselt wälja krunditud. (Põllutöominister B. Rostfeldt kohalt: Kes rääkis?) Kui ma ei eksi, siis herra Kerem ütles seda ja wististe maamöödu osakonna eelarwe läbiwaatamise juures nimetud osakonna juhataja seletas ka, et tõesti need planeeritud maad suurel määral tulewad uuesti planeerimisele, sest et nad mitte küllalt otstarbekohaselt planeeritud ei ole. Kui sellest seisukohast wälja minna, et meil praegu weel põliseid rentnikka ei ole, siis arwan ma, et põllutöoministerium wõiks rewisjoni ette wõtta maasaajate suhtes ja kindlaid näpunäiteid kohtadel ametnikkudele anda, et sellel alal wäärnähtusi kõrwaldada, mis siia maale niipalju pahameelt ja rahulolematust on äratanud. Igatahes oleks wähemalt sel alal weel asja wähegi parandada.

Juhataja K. Wirma: Sõna on wäljaspool järjekorda komisjoni aruandjal.

Aruandja J. Zimmerman: Nähtawasti ei ole proua Ostra sellest seletusest mitte õieti aru saanud, mis andis komisjonis maamöödu juhataja. Seal ei üteldud seda, et uuesti planeerida tuleb, waid et tuleb ümber mõõta. Mõõtmise ei ole mitte täpipealne olnud ja näituseks kus

on öeldud 20 tiinu ja 20 sajandikku, wõib olla, et on wõetud 20 tiinu. Wiga wõib seal kaunis suur olla ja tulewikus ei tohiks see mitte korduda, waid peab täpipealne mõõtmise toime pandud saama. See on, mida seal seletati.

Põllutööminister B. Rostfeldt: Austatud rahwasaadikud! Eelarwe puhul on nii rohkesti põllutööministeeriumi suhtes soowiawaldusi awaldatud ja iseäranis rohkesti kriitikat kuulda olnud. Et wiimast, see on kriitikat, ka enamalt juba siin kuulnud oleme arupärimiste puhul, siis arwan ma, et oleks otstarbekohane wahest soowiawalduste juures peatada, ja seda kriitikat kõrwale jätta. Ma arwan, et just peatades nende soowiawalduste juures, wõiks nüüd ministeerium neid näpunäiteid paremini kasutada. Sellega ei taha ma mitte ütelda, et ma kriitikat täiesti kõrwale jätan, kuid pea rõhku tahan ma siiski soowiawalduste peale panna. Wiimastega esinesid peaasjalikult rahwaesitajad Pool ja Kerem, ja sellepärast tahaksin nüüd nende kõnede peale tagasi waadata.

Herra Pool arwas, et muuseas ministeeriumi tulewiku ülesanne oleks edaspidine ministeeriumide ametnikkude koondamine. Herral Pool tõendas, et ses suhtes on rohkesti ministeeriumis juba ära tehtud ja peawalitsused kokku koondatud, mille läbi oleme kätte saanud kantseleiametnikkude arwu vähendamist, aga siiski arwas ta, et wõiks weel mõnda seesugust ette wõtta. Muuseas toonitas herral Pool, et wõiks statistika osakonda ümber moodustada. Ma tahtsin siin ainult ütelda, et see küsimus on praegu ministeeriumil käsil ja statistika keskwalitsusega on läbirääkimised käimas, kuidas seda edaspidi korraldada. Loodetawasti saab see töö suwe lõpuks lõpule wiidud ja ma ei tahaks ette näha, kas on otstarbekohane, et see osakond ära kaotataks, wõi jääb statistika osakond muutmata.

Teine ülesanne oli, et maamõõdu hindamise osakonda tuleks kokku liita rahaministeeriumi katastri osakonnaga. See on tõsi, et herral Pool'i ajal algasid sellekohased läbirääkimised rahaministeeriumiga ja meie jätkasime neid töid, kuid siin on mõnesuguseid raskusi olemas.

Ühtlasi tahtsin ma herral Kerem'ile wastata, et see hindamise seadus, millest ta rääkis ja mille tähtsust ta alla kriipsutas, mõne päewa eest on minu portfelli jõudnud. Nii et selles mõttes oleme nii

kaugele jõudnud, et see seaduse kawa wõiks sügisel Riigikogu istumisel ette kantud saada.

Edasi on arwamisi olnud maakorralduse alal. Herral Pool rääkis sellest tempost, millega ministeerium tulewikus peaks töötama. Ma pean tähendama, et põllutööministeerium tulewikus ei kawatse mitte maareformi teostamist seisma panna. Aga siiski herral Pool isegi kriipsutas alla, et praegusel ajal olla see kõige raskem moment, sest järele on jäänud kõige paremad mõisad ja see wahest raskendab seda tööd ja tuleb õieti ettewaatlik olla mõne maaüksusega, kus tehniliselt raske on tükeldamist läbi wiia. Ma ei tahaks siin mõisad nimetada, herral Pool ehk teab seda isegi, neid ei ole palju, aga on mõni mõis, mis küsimise all, kas hakkame neid lähemal ajal jagama, wõi mitte, selles mõttes, et seal wast mitmesugused raskused olemas on: seal jääksid kultuurheinamaad sööti jne. Põllutööministeerium ei kawatse mitte maareformi teostamist piirata, waid lihtsalt arwab, et selle läbiwiimise lõpp on kõige raskem. Harilikult räägitakse, et algus on raske, aga siin on teist wiisi. Põllutööministeerium tahab siin lahtiste silmadega talitada ja sellepärast on ka tarwilik enam ehk vähem isiklik mõisade läbikäimine. Meie ei ole mitte weel suutnud kogu Eestimaad läbi wõtta, aga mõned maakonnad on läbi käidud ja praegu on see töö ka pooleli, kui palju wõiks tulewal aastal jagamisi ette wõtta. Aga loodame, et selle tööga siiski aegsasti lõpule jõuame. Ma tahtsin siin weel alla kriipsutada, et siin on terve rea küsimustega tegemist, alates töölisteküsimusega, millest siin on mitmel korral räägitud, sest arusaadaw on, et wiimastest mõisadest on rohkesti maatöölisi, kes maad ei ole saanud, ja nende seisukord tuleb arutamise alla wõtta; samuti ka hooneteküsimus ja mõned teised küsimused. Ma toonitan weel kord, — see küsimus on weel otsustamata ja ma tahan seda walitsusele ette tuua.

Edasi ütles herral Pool, et asunikude eest rohkem hoolitseda tuleb ja muuseas kriipsutati alla, et just hooneteküsimus on asunikudel raske seisukorras. Olen selle arwamisega nõus ja arwan, et tuleks selle eest hoolitseda, et nad saaks tarwilised hooned kätte. Hooneteküsimus on täiesti maha jäänud, sest umbes 1.000 asunikku on metsamaterjaali ostnud, kuna asunikka on peale 10.000, kellele tuleks uued hooned ehitada. Minewa aasta jooksul ei saanud

mõned metsamaterjaali wahest sellepärast, et see asi uus oli ja metsa saamises mõned raskused tekkisid. Nimelt oli materjaalide väljaandmine hiljaks jäänud ja metsaametnikud olid wilumata. Selle tõttu nii mõnigi asunik ei ole õigel ajal metsa kätte saanud. Ma arwan, et seda asja võib selles mõttes parandada, et meie seda tööd õigel ajal jätkame, puud õigel ajal ära märgitud saavad jne. Peale selle on põllutööministeeriumis kawatsusel ka metsade taksihinda muuta. Teatawasti on walitsuse poolt minewal suwel materjaalide taksihinnad tõstetud. Nüüd olen ma need hinnad läbi kalkuleerinud ja metsade peawalitsus saab lähemate päewade jooksul ettepaneku tegema, et minewa kewadiste hindadega asunikud materjaalid kätte saaksid, see tähendab 25—50% odawamalt, kui nad minewal talwel kätte said. Asunikul tuleb siis kinni maksta 1.500—2.000 marka. See oleks $\frac{1}{2}$ kõigist materjaali hinnast. Teised $\frac{1}{2}$ maksab ta 20 aasta jooksul riigile ära. Samuti oleks põllutööministeeriumil kawatsused laenu asjus. Seda laenuandmist, mis see aasta esimene kord ette wõeti, on siin mitmed rahwasaadikud arwustanud. Muuseas rahwasaadik Piiskar ja Ostra, kes otsusele tulid, et laenude kättesaamine ei ole wõimaldatud waesematele ja et olla väga rasked laenuitingimised. Muuseas oli ka rahwaesitaja Kaarna poolt soow, et mõned nähtused, mis laenude andmisel ette tulid, kõrwaldatud saaksid. Pean tähendama, et need nähtused, mis juhtuda wõisid, ei olnud mitte üleüldised. Peaasjalikult olid need rasked tingimised sellest tingitud, et laenude andmiseks oli walitsusel wõimalik wähe assigneerida. Sellepärast tuli kitsendusi maksuma panna, et seda suurema waewaga kätte saaks ja just need kätte saaksid, kes seda tarwitawad. Peaasi asuniku inwentaaris, meie arwamise järele, on hobune. Kui keegi hobuse sai ja kewadel hobust tarwitas, siis sai ta rahasa laenu wähe. Nüüd on seisukord muutunud, sest hobuste hinnad on märksa langenud. Kui Riigikogu peaks 20 miljoni juure lisama, siis wõiks seda laenusaamist hõlbustada. Siis jääwad tarwitada umbes 7 miljoni, mis weel wälja andmata, ja uus 20-miljoniline krediit. Siis wõiks need määrused läbi töötada ja see on ministeeriumis juba enam-wähem tehtud. Niipea, kui suurema krediidi andmine siin kindlaks saab tehtud, annab ka rahaminister ühes põllutööministriga uue määruse wälja. Muuseas saab wõimalus antud ka minewa-

aastastele asunikudele laenu anda. Aga 50 miljoni ei lahenda weel seda küsimust. Laenuandmist tuleb 1922 a. jätkata. Siin tuleb juba, nii kui herra Kerem toonitas, sellega rehkendada, kui suur rahakott meie riigil on, ja kas on wõimalik suuremaid summasid ära kulutada. Meil, ministeeriumis, on tahtmine tulewikus suuremaid summasid ära kulutada. Meil on suur tahtmine ministeeriumis tulewa aasta eelarwe juures suuremaid summasid paluda selleks otstarbeks. Lõppude lõpuks peame meie rehkendama aga sellega, mis riik anda võib. Wäga tarwilik on aidata asunikka aineliselt majade ehitamise suhtes. Kuid ka siin tuleb meie riigi wõimist sel alal silmas pidada. Hoonete ehitamiseks tuleks riigi ressurse niipalju pingutada, kui wähegi wõimalik.

Edasi toonitati siin, et meil ei ole wälja töötatud põlise tarwitamise seadus ja et sellepärast ei korralda asunikud oma elu. Tõsi on, et praegu aastarentnik ei korralda nii elu, nagu siis, kui põlise tarwitamise seadus maksew oleks. Wiimane seadus on praegu ministeeriumil käsil, tema kawa on juba wälja töötatud ja ministeerium loodab seda sellel sügisel Riigikogule kinnitamiseks ette panna. Niisama on ka Petserimaa seadus, millest herra Pool rääkis, teoksil ja ta tuleb lähemal päewil walitsuses arutusele.

Siis toonitas weel herra Kerem ja kriiputas alla wajadust seaduseelnõust, mis muudaks maaseaduse § 4-da, et okkupatsioonil ajal tehtud ostu-müügi lepinguid wõiks kreposteerida. Sellekohane seaduseelnõu on Wabariigi Walitsusele ette pandud. Eramaade korraldamise seadust, millest herra Kerem rääkis, ei ole meil senni mitte. Temaga ei ole nii kaugele jõutud aja puuduse tõttu, aga tema on igatahes kawatsusel.

Siin puudutas herra Pool weel kiriku-mõisade küsimust, kuid ma pean ütleva, et see asi on niisamasuguses seisukorras, nagu ta Teie, herra Pool, ministriks olemise ajal oli. Põllumajanduse peawalitsuse alal, millest herra Pool siin rääkis, võib kõigege päri olla, kuid ma pean ühe wäikese paranduse tegema keskseltside kohta, kes abiraha olla ära tarwitanud teatud poliitika ajamise peale. See on eksitus ja selle kohta ei ole ministeeriumile mitte fakte ette toodud, mis herra Pool'i arwamist tõendada wõiks.

Siis tahaksin ma weel wastata korraga herra Piiskar'ile ja proua Ostra'le, kes

toonitasid, et põllutöministeerium töötab koos eraettevõtjatega, näituseks, Harju panga sarnaste asutustega. Arwan, et oleks palju parem, kui teie tuleks ministeeriumi ja waataks, missugused Harju pangad ja sellesarnased asutused ministeeriumiga operatsioonide suhtes seotud on. Kui agroomiline abiandmine põllutööseltsidele üle antud on, siis on otstarbekohaselt talitatud. Ka mujal riikides leidub seda. Näituseks on karjakasvatamise tööd wastawatele seltsidele Skandinaawias, Soomes ja ka mujal üle antud. See on just õige tee, et põllutöministeerium töötab kokkõlas seltskondliste organisatsioonidega. Ma saan aru, et sarnane töö iseseiswatele sotsialistidele ei meeldi. Kuid sellepärast ei wõi ma peawalitsust ometi kinni panna. Sarnasel wiisil, nagu meil, tehakse tööd ka Soomes ja mujal. See ei ole mitte primitiivne töö, nagu proua Ostra seda nimetas. Kui asja niiviisi wõtta, et iga seltskondline töö on primitiivne, siis on ehk wahest proua Ostra arwamine õige. Mina teistsugust agroomilist abiandmise tööd ei taha ja minu arwates ei oleks meil sugugi otstarbekohane weneaegist tshinownikute-poliitikat selles asjas ajada, mis pealegi kallim tuleb, kui praegune süsteem. (T. Pool (töer.): Seadusandlist kindlustust on tarwis.) Herra Pool, sellega ma olen nõus ja seda tuleks teha. On tarwis kindlustust, et seltskondlised organisatsioonid oma alatud tööd parimini ja julgemini teha wõiks.

Maakorralduse peawalitsuse alalt oli rohkesti arwustusi kuulda rahwasaadik Pezold'i poolt. Kaks asja on mulle meele jäänud. Esiteks puudutati wäärnähtusi hindamise alal, mis kohtade peal olla ette tulnud. Mõned wäärnähtused on wõinud ka ette tulla, sest meie aparaat kohtade peal ei olnud küllalt wilunud. Aga ma tahan tähelepanu juhtida selle peale, et siin ei ole mitte ainult ministeerium süüdi. Ka herra Pezold ütles, et koha peal hindamise komisjonis on esitatud ka omawalitsuse asutused. Kohapealsetes komisjonides on kaks omawalitsuse esitajat ja üks esitaja ministeeriumi poolt. Teine omawalitsuse esitajatest on maakonnawalitsuse poolt ja ei tahaks mitte uskuda, et omawalitsuse esitaja wähe kaaluks, sest neid on kaks ühe wastu. Peale selle on olemas aga weel peakomisjon, kes teatawate seaduste järele töötab ja nii on konstrueeritud, et ta erapooletult wõib talitada. Herra Pezold tõi siin weel ette arwud söödis maa kohta, mis minu poolt omal ajal ette olid

toodud ja mida nüüd sagedasti kasutatakse. Ettetoodud 55 tuhat tiinu söödis maad käis läinud aasta kohta. Käesolewal aastal on söödis maad arwatawasti palju wähen, sest ainult läinud aasta jooksul on söödis maad 35 tuhande tiinu wõrra wähenenud. Aasta warem oli söödis maad 80 tuhat tiinu. Herra Pezold'ile hüüdis keegi wähele ja küsis 1918 a. andmeid. Kui tähendatud aasta andmed käepärast oleks, siis oleks pilt wist hoopis teine, sest sel aastal oli hulk mõisaid söödis, mis üle wõeti. Neid andmeid ei wõi mitte nii wõtta, et maareformi teostamise puhul on 55 tuhat tiinu sööti jäänud. 1919 a. oli esimene, kus asunikud tööle asusid. Ma olen sel arwamisel, et need asunikud, kellel maa eelmisel aastal söödis oli, järgmisel aastal selle üles on harinud.

Edasi tuleb mul paar sõna ütelda metsade peawalitsuse kohta. Herra Piiskar'i poolt kriipsutati siin alla, et metsade peawalitsuse aparaat on liig suur ja maksab riigile wäga palju. Kus asi riiklises maa staabis läbi wiidud, seal ei wõi walwe wäike olla. Kui teie wõtate metsade peawalitsuse poolt toimetatud metsa ümber töötamise, siis leiate, et see on riigile rohkem tulu toonud, kui teised riigiasutused, kes sel alal on töötanud. Edasi kriipsutati siin alla, et metsade peawalitsuse ametnikkude koosseis olla halb. Selle kohta räägiti pikemalt juba eelarwekomisjonis. Tõsi on, et meil Eestis metsa eriteadlasi wähe on. Meil on metsa eriteadlasi, kes kõrgema hariduse on saanud ainult umbes 10%. Selles asjas on aga paranemist loota. Hiljuti lõpetasid 28 noortmeest sellekohase kursuse ja tulewal aastal tulewad ülikoolist esimesed Eesti metsateadlased. Nii on wõimalik mõne aja jooksul ametnikkude koosseisu parandada ja ka wahest ehk wähenada.

Mis puutub sellesse, et metsametnikkude käes on suur hulk maad, siis on see wist suuremal arwul neist maist, mis endised metsawahi kohad jne. olid. Ülepea seda küsimust läbi waadates, wõib ütelda, et asi muidugi just nii ei ole, nagu proua Ostra siin ette tõi. Ma sain nii aru, nagu oleks ta arwanud, et kõik see maareformi teostamine on läinud teist teed sellepärast, et metsawalitsejad ja ringkonnaülemad on maad saanud ja et mõisatöölise küsimus on iseäranis raskeks sellepärast läinud. Ma tõi juba arwustiku ette komisjonis, et ringkonnawalitsejate käes on maad umbes 100 krunti, s. o. 3—4 tuhande tiinu ümber. Selle maaga ei saa maasea-

dust lahendada. Ma ei tahaks küll poliitilist arwustust jätkata, kuid mulle paistis, et ühelt ja teiselt poolt kriipsutati kaunis isewäärt asja alla. Herra Piiskar'i suust kuulsin, et tema ei olegi Asutawas Kogus wastu wõtnud maaseadust, kuna proua Ostra ütles, et maaseadus on teisiti tulnud kui sotsiaaldemokraadid seda arwanud. Arwan, et ei wõi mitte ringkonnawalitsete peale süüd ajada, mis teiselt poolt tuleb otsida.

Siis oli weel herra Pezold'i poolt paari sõnaga muuseas nimetatud midagi „republik Jerwenist“ (N a e r.) Seal oli nimetatud herrad Sõnajalg ja Warep. Ei tea kumb neist presidendina. Igatahes ei olnud presidendiks herra Warep ja Järwamaa asju ei wõi riigiametnikkude arwele kirjutada.

P. Keerdo (is.): Minu rühmaseltsimees on wõtnud sõna põllutöoministeeriumi üleüldise tegewuse kohta. Ma tahaks puudutada ainult üht küsimust ja nimelt põllutöölise seisukorda riigiarwel peetawates mõisades.

Nagu kõigile teada, maksid läinud põllutööaastal põllutöölise töö- ja palgatingimiste kohta sunduslikud määrused. Nende määruste kawad olid wälja töötatud nõndanimetatud maakondade segakomisjoni poolt, mille walimised olid 1919 a., s. o. ajal, mil Eesti maaproletariaat oli äärmiselt nõrgalt organiseeritud. Töölisesitajad said walitud segakomisjoni juhuslikult, neil ei olnud mingisuguseid kindlaid kawasid. Loomulikult ei wõinud siis ka nende juhusliselt kokkuseatud kawade põhjal töö- ja hoolekandeministeeriumi poolt maksmapandud määrused rahuldada töölisi; kuna need määrused iga maakonna kohta isesugused olid, siis on raske neid mõne sõnaga iseloomustada, mis ka minu ülesanne pole. Tähdendan ainult mööda minnes, et need määrused üleüldiselt siiski paremad olid, kui Riigikogu poolt wastu wõetud seadus põllutöölise töö ja palgaolude korraldamise kohta käesolewaks aastaks. Kuid missugused need määrused ka ei olnud, nad oleks pidanud tunnistatud saama vähemalt selle walitsuse poolt, kes nad maksma pani. Mida nägime aga läinud aastal: töö- ja hoolekandeministeeriumi poolt seaduse põhjal wäljakuulutatud sunduslikud määrused ei leidnud põllutöoministeeriumile alluwate ametnikkude poolt tunnistamist, waid riigiarwel peetawates mõisades makseti töölistele palju wähe-

maid palkasid, kui see segakomisjoni poolt määratud. Mõnes kohas, näituseks, Tormas, Waral, S. Rõngus, olid palgad poole vähemad kui alammäärad määrustes. Ma saan aru, kui suurmaapidajad ja mõisarentnikud oma täitmata saagihimus isegi kodanlise walitsuse poolt maksmapandud seadustest mööda hiiliwad, neid rikuwad, kuid walitsus, olgugi kodanline walitsus, ka Eesti „demokraatlik“ walitsus oleks pidanud oma töölisi kurnates vähemalt seadusi pidama. Talupidajad ja mõisarentnikud on täitsa otsekoheselt öelnud, et neid määrusi ei ole tarwis üleüldse pidada, sellepärast et neid riik ise ka ei pea. (Wahelhüüe: Mis Teie laimate!) Meil on selle kohta kindlaid andmeid olemas. Nagu näeme, ei wõinudki loota nende määruste täitmist eratööandjate poolt, kui riik ise prowotseeris nende määruste rikkumist. Olgugi, et käesolewal aastal wäljaantud põllutöölise palgaolude kohta käiw seadus paljugi halwem on, siiski näeme, et põllutöoministeerium tarwitab sama teed. Hiljuti lugesime ühest kodanlisest ajalehest, et Haapsalu Uuemõisa walitseja pakub oma töölistele 3000 mk. määrustes ettenähtud 10.000 asemel ja ähwardab töölisi lahti lasta, kui nad sellega nõus ei ole. Edasi, kuna käesolewa aasta seaduse järele tööandja söögil olewa töölise palk umbes ühe kolmandiku wõrra vähem on, kui oma söögil olewal töölisel, siis kawatses hiljuti üks riigiarwel peetawa mõisa walitseja oma töölisi üles ütelda ja neid siis uuesti palgata tööandja söögil. On küll mitmel pool tööliste ja nende esitajate algatusel riigimõisade walitsejaid ja riigimaade-ülem kohtulikule wastutusele wõetud sunduslikkude määruste mittetäitmise eest, kuid lõppude lõpuks on need ikkagi ainult kometimängud, mis sellega lõpewad, et kohtus, kas mõistetakse kaebelune priiks, ehk määratakse temale mingisugune wäike trahw, — näituseks Torma mõisawalitsejale 200 marka. Meie oleme kuulnud, kuidas siseminister kongresside ja koosolekute kohta maksmaid seadusi mitmeti seletab, selle järele, kes kongressi wõi koosolekut tahawad ära pidada. Üleriikline ametiühisuste kongress keelati ära, samuti üleriikline maatöölise kongress, olgugi et käidi täiesti siseministri näpunäite järele. Põllutöoministeerium läheb aga kõige kaugemale: tema ei hakka üleüldse otsima mingisuguseid seletusi makswatele seadustele, waid rikub neid lihtsalt, ilma seletusi otsimata. Töolisteklassil on aga

kõigest sellest üks asi selge: kõik seadused maksavad meie „demokraatlikus“ korras ainult niipalju, kuipalju nad tööliste vastu on ja tööandjate huvisid kaitsevad.

A. Marfeldt (sd.): Ma tahtsin ainult üht küsimust puudutada ja see on linnade ja alewite maaga warustamise küsimus. Herra Kerem puudutas juba seda küsimust ja ma pean ütleva, puudutas teda sellest küljest, missugust poliitikat on põllutööstusminister, iseäranis viimasel ajal, linnade ja alewite maaga warustamise asjus ajanud. Peab ütleva, et meil kardekatakse linnadele ja alewitele maad anda. Missugused põhjused selleks wõiwad olla, seda mina ei tea kindlasti ütelda. Niipalju, kui mul selle küsimusega on tege mist teha tulnud, kui Wiljandi linna maa ala küsimus on põllutööstusministeris kõne all olnud, siis wastati niiwiisi, et ei wõi ju mitte linnalased hakata põllupidajateks. Siis leiti weel põhjuseks, miks linnadele ja alewitele maad anda ei wõi, et linnalased ei harida põldu mitte hästi ja siis arwatakse ka weel seda, et linnawalitsused hakkawad maaga sahkerdama. See tähendab, et saawad suured maatükid kätte ja hakkawad sealt linna elanikkudele wälja andma, ning selle juures suurt wahekasu wõtma. Kui need ainsad põhjused on, miks maad anda ei taheta, siis igatahes on need põhjused õige nõrgad ja puudulikud. Ma usun, et küsimus seisab selles, et põllutööstusminister on linnad üleüldse teise plaani peale jätnud. Arwatakse, et linnadele maad waja ei ole, nemad elatada endid käsitööst ja muust ja ei olla mitte huwitatud maast. See wõis ka endisel ajal tõsi olla, siis, kui saadused ja produktid, mida linnalased tarwitasid, odawad olid. See on üks põhjus. Teine põhjus, miks endisel ajal maad ei tarwitatud, oli see, et maad ei saadud. Kõik meie linnad ja alewid on küll mõisamaadega ümber piiratud, aga paljudes kohtades ajasid mõisad niisugust poliitikat, et linnarahwale maad ei antud. Näituseks on Wiljandi linn mõisamaaga ümber piiratud, aga wiimase aasta jooksul enne sõda ei ole mõisast linnalastele jalatäit maad ehitamiseks antud; linn on maast nii ütelda, nagu ära lõigatud. Linnalane oleks heameelega maad wõtnud. Käidi isegi 7—8 wersta eemalt taludest maad rentimas, aga mõisast maid ei saadud. Kui 1917 a. poliitikas pöörde tõi, õieti algas see juba sõja algul, siis hakkas mõis ühest kohast maad andma ja lühi-

kese ajaga tekkis sinna otse uus linnajagu; hakati suurel määral ehitama ja hulk uut lütsaid tuli juure. Kui nüüd arwesse wõtta seda, et linnaelanikkude arw on suuresti tõusnud — Wiljandis loeti enamalt 8—10 tuhat elanikku, praegu on aga 17 tuhat wiimaste andmete järele — siis näeme, et linnadesse on kokku koondunud suur hulk inimesi, kes enne maal elasid. Need on kokku koondunud sellepärast, et nagu igaüks teab, enne oli talus sulane, mõnes paar sulast, perekonnaga inimesel oli wõimalus maal elada, kuna aga nüüd, wiimasel ajal, talud hakkasid tarwitama ainult üksikuid teenijaid, põissa ja tüdrukuid ja perekonnaga sulane pidi mujalt teenistust otsima, kas mõisas, alewis ehk linnas. Nii hakkas meil inimesi linnadesse ja alewitesse kokku koonduma. Sinna asusid kõik need, kes maal kuidagi enam elada ei saanud. Et nüüd linnadesse suur hulk inimesi kokku on koondunud ja et praegused elutingimised wäga rasked on, siis on arusaadaw, miks praegu tarwidus on linnadele maad anda. Kui ma Wiljandist kõnelen, siis sellepärast, et ma Wiljandi olusid kõige paremini tunnen. Ja sellepärast ka, et herra Kerem puudutas siin seda küsimust ja näitas, et meie linnad ahnitsewad oma kätte suuri maa-alasid — ta nimetas just Wiljandit. Nähtawasti on põllutööstusminister üleüldse sellel arwamisel, sest püütakse linnadele maad mitte anda. Kardan, et herra Kerem'i kõne wõiks selleks weel kaasa mõjuda, et põllutööstusminister linnade piirid weel koomamale tõmbab ja sellepärast on tarwilik näidata nende puuduste peale, mis linnadel ja alewitel maasaamise takistuseks ees on. Kui meil maareformi teostatakse, siis ei ole mitte tähtsuseta, waid tuleks õige tõsiselt arwesse wõtta linnade ja alewite maaga warustamise küsimust. Ütlen, et linnades ja alewites on korterikitsikus igalpool wäga suur, iseäranis Wiljandis (J. Hüneron (põl.): Kas Teie üuri maksate?). Ilma üürita kuskil ei elata ja Wiljandis on üürid tõusnud isegi sellest määrast kõrgemale, mis uus üüriseadus kawatseb maksta panna. Nii et üüri pärast ei wõi küll wist mitte palju nuriseda. Kui olud wähegi lahenevad, siis on linnadel tarwidus maa järele, kuhu wõidakse ehitada majasid. Meil on harilikult linnade ehitamisel niisugune waade olemas, et waadake siin on linna piir ja kui nüüd uusi majasid ehitama hakatakse, siis peab neid ümber ringi ühetasaselt juure ehitama.

Ja sellepärast arwatakse, et kui meie linnale anname natukene maad, kõigest weerand- ehk poolewersta laiuselt ümber linna, et siis see wõib linna rahuldada. Aga see waade on ekslik. Uuemal ajal ei kaswa linn mitte enam niiviisi, waid tema heidab wälja harusid ja harilikult hakatakse ehitama ikka maantee ääri mööda. Ja just sel põhjusel ei saa piirata linna maa-ala weerand- wõi poolewerstalise wöõga ümber linna, nii nagu meil seda tahetakse teha. Wõib olla, et mõni linn tõesti liiga palju maad on nõudnud. Ma kuulsin siin, et Tartu olewat omale maad nõudnud ümber linna 8 wersta raadiuse läbimööduga. Aga see, mis herra Kerem Wiljandi kohta ette tõi, nagu oleks Wiljandi linn omale maad ahmitsenud, siis peab ütleva, et see näitus on ebaõnnestanud. (J. Hünerson (põl.): Linnal on omal mõis ja ta ei anna sealt rahwale maad.) See mõis on suur, umbes 800 wakamaad ja sellest on 400 wakamaad elanikkudele wälja antud ja tulewikus aptakse ka ülejäänud osa wälja. Mõne teise linna, nagu Tartu, Pärnu jne., kelledel on hulk mõisaid, nende kohta wõib ehk põhjendatud olla see herra Kerem'i etteheide, aga Wiljandi kohta igatahes mitte. Alles möödalinud nädalal oli Wiljandis linnawolikogus uuesti üles wõetud see küsimus linna piiride asjus ja warsti tuleb ta jälle põllutöministeeriumi, et see nüüd linna piirid kindlaks määraks. Kui nüüd põllutöministeerium toimetab selle poliitika järele, mida siin herra Kerem ette tõi — ja just herra Kerem'i ajal, kui tema põllutöministriks oli, pandi õieti linnade ja alewite maasaamisele piir, hakati õieti nõudma planeeritud ja niwelleeritud kaarta ja muud sellesarnast, — siis igatahes see maasaamist raskendab ja ma ütlen, kui meie maasaamist linnadele kitsendame, siis selle läbi meie ainult suurendame korterikitsikust linnas. Igatahes ei ole ma mitte selle poolt, et äramääramata hulgal maad antaks, kuid niisugune nõue nagu Wiljandil, kus ainult Wiljandi mõisa nõuti, mis 1.200 wakamaad suur on, ei ole mitte liialdatud. Pealegi weel on Wiljandi linn juba osalt nendest piiridest wälja kaswanud, üks ots on temal wälja kaswanud mõisa maast läbi talu piirideni, ja teiselt poolt on tema niisamuti wälja kaswanud oma tulewase piirini. Nii jääks ainult kahelt poolt linnale juure anda vähem kui werstalaiune maariba. Aga ligi kahe aasta pikkuse püüdmise järele ei ole niikaugale saadud,

et seda maad oleks lubatud. Ja sellepärast igatahes ei saa meie põllutöministeeriumi poliitikat linnade ja alewite maaga warustamise asjus õigeks tunnistada. Teatud ettewaatus on ju muidugi tarwilik, aga niikaugale minna, et hakkame waatama linnade kui maaga sahkerdajate peale, see ei ole mitte õige. Mitmel pool linnades on ainult üks mõis linna ümbruses ja nüüd tõuseb igatahes küsimus, kellele peaks see mõis antama. Kas tahetakse seda siis taludele wälja jagada. Minu arwamise järele peaks linnadel selle maa peale eesõigus olema. Wõi ehk mõteldakse mõisaweei linna piiridest wälja jätta? Aga see oleks tõesti mõtlemata samm, kui need wäiksed osad, mis mõisamaadest linnadel ja alewitelt järele jääks, kui need wälja peaks jagatama taludena; igatahes ei ole see mitte õige. Ja kui riik tahab neid maid oma pidada jätta, siis ei ole ka see mitte õige. Ma toon jällegi näituseks Wiljandi; seal on umbes 3.500 kunni 4.000 perekonda ja Wiljandi mõisal on maad 1.200 wakamaad, millest osa juba endisest ajast majade alla on antud, nii et ehituste alt weel umbes 1.000 wakamaad waba on. Kui meie selle maa nüüd 4.000 perekonnale wälja jagame... (Wahel hüüe: Ei ole nii palju perekondi.) On küll niipalju, kui linnas 17.000 elanikku on; kui meie selle maa nende perekondadele ära jagame, siis wõib igauks arwata, kuipalju iga perekonna peale maad tuleb. Pean Wiljandi maaküsimust iseäranis toonitama sellepärast, et õnnetu näitusena maa-alade ahnitsemises just Wiljandi linna nimetati. Kui teised linnad ka niisama wähe nõuawad, kui Wiljandi, siis peaks põllutöministeerium küll linnadele kindlaks määrama selle piirkonna, mis linnad ja alewid enestele on nõudnud. Niisugune wastutulek linnadele aitaks meil kõige kiiremini lahendada korteriküsimust ja aitaks linnalastele rutemini kätte saada seda maad, mis neile on määratud; kui maa juba planeeritud, siis saadakse tema peale ehitama hakata. Wiljandis näituseks ei saa maad sellepärast ehituseks wälja anda, et maad ei ole wõimalik planeerida; planeerida ei saa sel põhjusel, et piiri ei ole kindlaks määratud, ei tea kust ja kuipalju teda antakse. Teiseks on aga linnadel weel suur tarwidus aiamaa järele; sellepärast peaks põllutöministeerium oma seisukohta muutama ja linnade ja alewite maaga warustamise asjale rohkem wastu tulema.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on komisjoni aruandjal.

Aruandja **J. Zimmerman**: Ei tarwita.

Juhataja **K. Wirma**: Komisjoni aruandja lõpusõna ei tarwita; mingisuguseid parandusi ei ole tehtud, sellepärast panen ma põllutöministeeriumi eelarwe, nagu ta komisjoni poolt on ette pandud,

285.712.072 margalises summas hääletamisele. (Hääletatakse.) Põllutöministeeriumi eelarwe on muutmata wastu wõetud.

(Hüüded: Lõpetada!) Ma kuulen, et koosolekut lõpetada soowitakse. (Hääletatakse.) On otsustatud koosolekut lõpetada.

Koosolek lõpeb kell 10.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Bergman**.